

Plakboek nr. 5.

Map met allerlei verhalen en wetenswaardigheden van de gemeente Ooststellingwerf.

Deel 2. Gemeente Ooststellingwerf.

Inhoud:

- **Ons Stellingwerfs dialect.**
- **Het “Oude leger”.**
- **Onze geslachtsnamen.**
- **Appelscha.**
- **De bevolking van Ooststellingwerf.**

Ons Stellingwerfsch dialect.

De tijden veranderen, en wij met hen.

Oude zeden en gebruiken, alles wat jaren, wat honderden van jaren, als vastgelegd scheen in het leven der geslachten, het verdwijnt allengs weer om plaats te maken voor iets anders, en nooit ging de verandering vlugger in zijn werk dan in dezen onzen, nivelleerenden, tijd. Wat eenmaal achterhoeken waren, afgelegen van de beschavingscentra's, stroken die zich nog krampachtig vasthielden aan het oude, het voorvaderlijke, — het zijn geen achterhoeken meer in onze eeuw van snelverkeer, in onze eeuw die geen afstanden meer kent.

Stellingwerf, dat tot voor enkele jaren geïsoleerd heeft gelegen, heeft lang zijn zeden, zijn gebruiken, zijn eigen taaltje behouden; maar toch ligt reeds achter ons de tijd, dat de bevolking gekleed lop in „vieschacht“ en „zelfred“; en niet lang meer ook zal het duren of het Stellingwerf dialect zal nog slechts door enkelen worden gesproken en verstaan. Het is daarom dat wij meenen goed te doen vast te leggen, hetgeen nog over is van het eigen taaltje onzer voorouders. Want een eigen taaltje of eigen dialect had Stellingwerf.

Nog niet is het ons mogen gelukken, tota positiefs omtrent de herkomst dezer bevolking op te diepen. Heeft zich hier indertijd gevestigd de volkstam der „Stellingen“, door Koning Lotharius in 843 uit Duitschland verdreven, of waren het stammen van het Groot-Saksisch verbond, verwanten van Drenthou en de bewoners van den Achterhoek,

die naar hier afzakten?

Dit is zeker, het Stellingwerfsch dialect staat op zich zelf. Wel heeft het klanken gemeen met het Drentsch, ook heeft het overeenkomsten met de taal die in Groningen en in den Achterhoek wordt gesproken; toch zijn er zoo groote verschillen aanwezig, dat met recht van een eigen dialect kan worden

gesproken. Van het eigenlijke Friesch staat het zoo goed als geheel los. Zoo goed als Stellingwerf zich in de geschiedenis afgescheiden hield van Friesland of de andere aangrenzende gewesten, zoo goed heeft het ook een eigen taaltje bezeten, al is het dan ook een onderdeelje van het Saksisch en dit weder een tak van het Indo-Germaansch.

Het is niet ons doel ons hierthans verder in te verdiepen; het is enkel ons doel de eigenwaardige woorden en uitdrukkingen, door onze ouders en voorouders gebruikt en die nog hier en daar in gebruik zijn, aan de vergetelheid te ontrukken. We zullen alleen die woorden vermelden, die in belangrijke mate van het hedendaagsch Nederlandsch verschillen. Het is natuurlijk ondoenlijk, om bij deze onze eerste poging in dezen geest alle nog in gebruik zijnde woorden te vermelden; er zullen er zeker vele zijn die aan onze aandacht zijn ontsnapt. Gaarne zullen we daarom zien, dat lezers, aan wie nog woorden en uitdrukkingen bekend zijn, welke door ons niet worden gepubliceerd, ons hier mededeeling van doen. Ook wanneer wij naar het oordeel van onze lezers de betekenis van uitdrukkingen onjuist weergeven, dan zullen we hiermee gaarne in kennis worden

gesteld

Nog moeten we opmerken, dat in geheel Stellingwerf de uitspraak van sommige woorden in den loop der jaren niet altijd gelijk is gebleven. Zoo is er eenig verschil in het dialect van een deel van Weststellingwerf en dat in het Oostelijk deel en midden van Ooststellingwerf. Wij hebben ons in onze woordenlijst zooveel mogelijk gehouden aan de uitspraak van Ooststellingwerfsch midden.

A.

Aaten — Erwtten.
Aatepoelen — Peulen.
Adam en Eva's — Bloem,
Monnikskap.
Aeker — Emmertje met deksel.
Aemel — Benepen, armoedig.
Aentien — Eindje.

Akke — Ekster.
Akkefietien — Baantje, postje.
" — Minder aange-
naam karwijtje.
Alledaegsch — Algemeen.
Alledeegs — Zelfs.
Alleroassie — Verstrooidheid.
Allieansie — Aanraking.
Allienig — Alleen.
Altemis — Soms.
Amerije — Oogenblik.
Amper — Bijna, nauwelijks.
Anholt — Vriendschap, betrek-
king.
Ankel — Enkel (zelfst. naamw.)
Ankum — Volgende, komende.
Anslag — Bezigheid.
Aorig — Aardig, lief.
Aosem — Adem.
Aovend — Avond.
Aovendpraoten — Avondvisite.
Arg — Erg.
Arg (Gien — er in hebben) —
Gaen gedachte er in hebben.
Ark — Gereedschap.
Aske — Asch.
Ater — Bevestigingsketting aan
een ploeg.

Avveceeren — Voortmaken, op-
schieten.

B.

Baander, Baanderdeure — Inrij
deur in boerenschuur.
Babbelmusse — Praatzieke.
Bakke — Beschuit
Bakkes — Mond.
Bakkien — (— koffie etc.) —
Kooje koffie etc.
Baistien — Veldkei.
Baore — Berrie.
Baore (In de — zonne) — In de
gloeiende zon.
Bargen, Baargen — Bergen.
Basse — Achterste.
Batse — Zandschop
Bealig — Lichaam.
Bedde, (Zien wief in 't —) — Zijn
vrouw is bevallen.
Bedeerd — Bedaard.
Bedingst — Voorwaarde.
Bedoeling — Beproeving.
Beeren — Doen alsof.
" — Ophemelen, overdrij-
ven.
Begaon (— wezen) — Mede-
lijden hebben.
Beien — Bessen.
Beisje bloemen — Fuchsia's.
Benaomens — Voornamelijk, in-
zonderheid.
Beneffen — Naast.
Benten — Grassoort
Beppe — Grootmoeder.
Berabbelen — Bekletsen.
Beschieten — Bedriegen.
Beschonon — Besparen, bezui-
nigen.
Bessien — Oud vrouwtje.
(Goed) beteeren — Goed afloopen.
Betienen (laoten) — Met rust
laten.
Betoeft — Slim, bij de pinken.
Betrouwan — Vertrouwen.
Beus — Druk, werkzaam, ver-
standig.
Bezieden — Bezijden, op zij.
Bienen — Binden.

Biesten — Beesten, in boeren-
bedrijf speciaal de koeien.
Biester — Vreemd, bijzonder.
Biezen — Draven.
Bin — Zijn.
Blaor — Blaarkop (bij koeien).
Blasterig — Opgeblazen, opgezet.
Bleerbek — Schreeuweelrijk.
Bleeren — Schreeuwen.
Blekbars — Boschbessen.
Bleuten — De bruine stof die de
bijen in het voorjaar aan de
pooten verzamelen.
Bleuten — Schapevellen zonder
wol.
Bliede — Bij.
Blikstiender — Uitroep.
(te) Blinder — Uitroep van ver-
wondering.
Blunders (gaw) — Zeer vlug.
Blossem — Bloesem.
Bluuën — Bloeien.
Boedeitien — Zaakje.
Boek — Buik.
Boekberrie — Plat van een boe-
renwagen.
Boerken — Boerebedrijf uitoefe-
ren.
Boerkerije — Boerderij.
Boest — Opgesnoten jongen.
Biffard — Meespijs.
Bok — Praam.
Boks — Lomp.
Bokselen — Gedurig doorwerken.
Boksum — Broek.
Bolle — Wittebrood.
Bolle — Stier.
Bollekaaf — Duurkoop, inzonder-
heid bij publieke verkooping.
Bouk — Hoeveelheid.
Bonke — Bot, been.
Borg — Gesneden beer.
Bossehop — Bootschap.
Boster — Stalter.
Bot — Bord.
Botte — Zeer, buitengewoon.
Botter — Boter.
Bouw — Bouwland.
Bouwen — Ploegen, enz. land
bewerken.
Bouwmaonegien — Kwikstaartje.

Braunnettels — Brandnetels.
Branewien — Brandewijn

47

Brannige — Brandstof, huisbrand.
Brek (niss brek wezen). — Ner-
gens gebrek aan hebben.
Bremstig — Brommerig.
Brodsig — Broeterig, zool weer.
Broek — Laag, moerassig land.
Broes — Schuim.
Brogge — Boterham.
Brogge — Brug.
Brokkel — Humeurig, pruttelig.
Brugom — Bruidegom.
Brummel — Braambes.
Bruit — Broedsel.
Bruts — Broedsch.
Brund — Bruid.
Bruuen — Broeien, hoorroei.
Bruuis — Zoel.
Brunken — Gebruiken.
Buis, buisien — Jas, klein jasje.
Buitel — Klein kind.
Bukel — Beukenootje.
Bukelboom — Beuk.
Bulderwaegen — Wagen zonder
veeren of riemen, met doek
overtrokken.
Bult (Een —) — Veel.
Bark — Berk.
Butervoogden — Armvoogdij,
burgerl. armbest.
Buul — Geldzak.
Buunder — Boender.
Bunse — Zak in kleedingstuk-
ken.
Bijbieter — Koolmees.
Bijenander — Bijelkaar.
Bijkotten — Binaenkort.
C.
Consjensie — Geweten.
D.
Daegs — Dagelijks.
Daolik — Dadelijk.
Daonig — Danig.
Deele — Leeman vloer in boe-
renschnuur.
Deun — Gierig, zuinig.
Deupen — Doopen.
Deurrooker of Pierewaaier —
Doorrooker

Deursteuken wark — Aigesproken
handeling.

Deurstikken — Doorsteken.

Deusien — Doosje.

„ — Onbeholpen vrouwtje.

Diek — Dijk.

Dielen — Deelen.

Diezig — Mistig.

Diggelgoed — Aardewerk.

Diggels — Scherven van Aarde-
werk.

Diggelvuur — Loopend vuurtje.

Dik (bij zitten) — Rijk met
aardsche goederen gezegend zijn.

Dinder (Te) — Te drommel.

Dislange — Tot nu toe.

Distansie — Afstand.

Dobbe — Waterkuil of verbree-
ding in sloot.

Docht — Dacht.

Dodden — Suffen, sluimeren.

Doeme — Duim.

Doeve — Duif.

Dof — Vochtig.

Dollen — Rooien.

Dommet — Straks, over een
tijdje.

Donderschoere — Onweersbui

Dong — Mest.

Dongbult — Mesthoop.

Donkeraovend — Schemeravond.

Dore — Dooier.

Dot — Doet.

Douwen — Duwen.

Douwelen — Beuzelen.

Douwkies — Aanstonds.

Dou — Gij.

Draek — Vlieger.

Dreeg — Zwaar, moeilijk te ver-
werken.

Dregen — Dragen.

Drevet — Oponthoud.

Drauge — Droog.

Dreutelen — Talmen, draien.

Dreutelzak — Draler.

Drokkedreed — Besluiteloze.

Drouwen — Voornemens zijn.

Dui — Dooi.

Duities — Bloem, Prikneus.

Duvekaeter — Duivekater (uit-
roep)

Dwarte — Dwarskop.

Dwiel — Duizelig.

E.

Eek — Azijn.

Eernst — Ernst.

Eerappel of Eerpel — Aardappel.

Eerbeie — Aardbei.

Eerdmannegien — Kabouter.

Eere — Andere.

„ — Aarde.

Effen — Even.

Eide — Eg.

Eigen — Gemeenzaam.

Ekkel — Eikel.

Enten — Eenden.

Esterties — Haardtegels.

Eulie — Olie.

Euvelmoed — Achterdocht.

Eveltaske, Heveltaske — Hagedis.

F.

Fieken — Snijden.

Fiemeler — Schijnheilige.

Fien — Streng geloovig.

Fiet — Grap.

Flinte — Stuk kei.

„ — Oud geweer.

Flitter (Op de —) — Aan de
boemel.

Flodder — Slons.

Floddermusse — Oorijzermuts.

Foeleindig — Bijzonder, zeer.

Foeteren — Pruttelen.

Frommes — Vrouw.

G.

Gaepen — Geeuwen.

Gaffeltange — Oorworm.

Gammel — Ziekelijk.

Garre — Twijg, gard.

Gaspe — Gesp.

Gaste — Gerst.

Gasten — Uit eten gaan.

Gedienen — Gordijnen.

Gedipt (Iemand — nemen) —
Iemand onderhanden nemen.

Geef, geve — Gaaf.

Geeren — Verzamelen.

Geern — Gaarne.

Gefiemel — Gepeuter.

Gegeerdigde — Gegadigde.

Gezegen — Stoeten.
Gekwellig — Gekscherend.
Gefgouw — Vogel, Wielewaal.
Gefkisse — Gelfjke.
Gefstie — Horloge.
Gefstet — Productie.
Gefstien — Gemeen.
— Gemeenschappelyk.
Gefstent — In den regel
Gefstensen — Vertrouwelyk
Gefstelde — Paardetuig.
Gefstet — Gereedschap.
Gefsterven — Behulpzaam.
Gefstet — Hekwerk.
Gefstet — Gezeur
Gefstet — Gevaar.
Gefstet — Flink, bij de hand
Gefstet — Gichelen.
Gefstet — Niemand.
Gefstet — Niet één, niemand.
Gefstet — Zwiepend stokje,
geesthoede.
Gefstet — Glad, glibberig.
Gefstet (Te —) — Stiekum.
Gefstet — Zeer, buitengewoon.
Gefstet — Gemeen, valsch.
Gefstet — Gloeiend.
Gefstet — Gierigaard.
Gefstet — Gemeen, valsch
Gefstet — Messmullen.
Gefstet — Schreien.
Gefstet — Sommigen.
Gefstet — Gonzen, ruischen.
Gefstet — Goud.
Gefstet, Goorn — Hof, tuin, eigen-
lyk een kampsje land in bosch-
wallen.
Gefstet — Ziekelyk.
Gefstet — Gort.
Gefstet (in de —) — In den kring,
bij het spe..
Gefstet — Sterk, zwaar, ge-
weldig.
Gefstet — Weide.
Gefstet — Nijdig, norsch.
Gefstet — Mestvork
Gefstet — Grijs.
Gefstet (De — gaet mij over de
grauwe) — De koude rilingen
loopen mij over den rug.
Gefstet — Donderen
Gefstet — Licht sneeuwen of
geboen.
Gefstet — Trotsch.

Gefstet — Stevig, sterk,
Gruisum — Groeizaam.
Gruppe — Greppel, of grepstal.
Grupstal — Grepstal.
Grus — Gras.
Grushipper — Krekel, sprinkhaan.
Gruun — Groen.

H.

Haanske — Handschoen.
Haast — Herfst.
Haast — Boekomslag.
Haastmis — In den herfst.
Hachien — Hachje.
Haer of heer — Heuveirug,
hoogte, vergelijk Tronderhaer,
Bomhaer, enz.
Haever — Haver.
Hakke — Hak.
Half voddeltien — Maat, halve
vierde liter.
Hannebiener — Druk, rumoerig
kind, woordelyk: handenbinder.
Hansel — Hengsel.
Hansum — Geriefelyk.
Hantienbakken — Bij handslag
bedingen.
Haken en uizen — Haken en
oogen.
Haoliezer — Haardijzer, waaraan
de ketel hing.
Harbarge — Herberg.
Harden, hadden — Uithouden.
Harrekrastus — Uitroep.
Hasseboasen — Tegenstribbelen.
Hèè? — Watblief.
Heege — Heg.
Heerd, Heerdstee — Haard,
haardstee.
Heewip — Wiplank.
Hei — Heb je.
Heinen — Opvangen.
Heislik, Allerheislikst — Buiten-
gewoon.
Heisteren — Schoonmaken, druk
werken.
Heit — Vader.
Hellig — Toornig.
Helte — Helft.
Hemmel, Himmel — rein, zinde-
lyk

hemmen, nimmeren — Schoon-
 maken.
 Her (joaren —) — Jaren terug.
 Herweerts — Terug.
 Heufd — Hoofd.
 Heukelen — Gebrekkig gaand.
 Heurd — Gehoord.
 Heurig ('t Is —) — Wordt o.a.
 gebruikt, wanneer de dampkring
 veel vocht bevat en het geluid
 daardoor gemakkeijk wordt
 verplaatst.
 Hewwe — Hebben we.
 Hiel — Heel.
 Hielen — Heelen, genezen.
 Hielendal — Geheel, heelemaal.
 Hiern, Hierninge, Heem — Erf.
 Hiemen — Hijgen.
 Hilde -- Balken zoldering boven
 den koestal.
 Him — Zich, hem.
 Himd — Hemd.
 Himsels — Zichzelf.
 Hinne en weer dinne — Heen
 en weer, heen en terug.
 Hinnekommen (Gien — hebben)
 — Geen onderdak hebben.
 Hodde (Zoo taai as 'n —) — Een
 hodde was een soort van muur,
 vervaardigd van riet, besmeerd
 met leem.
 Hoe? — Watblijf?
 Hoelen — Doppen, schillen.
 Hoepe — Ten- of wielhand.
 Holt — Hout.
 Hong — Hing.
 Honnegieseler — Koster.
 Hoop (Te —) — Op een hoop.
 Hooze — kous.
 Hoozevoelsken (Op —) — Op
 kousevoeten.
 Hopstaage — Lang vrouwspers-
 soon; was voorheen de stellage
 waarop de hop werd gedroogd.
 Hornleger — Erf, wei om de
 boerderij.
 Hossebossen — Schuddende be-
 weging maken.
 Host — Haast, bijna.
 Hu — Hooi
 Huigien — Licht regenbuitje.

Hukken (Op de —) Op de hurken.
 Hul — Hield.
 Hunen — Sarren.
 Hunnig — Honig.
 Huttien (Mit huttien en muttien)
 — Met have en goed.
 Huid — Huid.
 Huid — Lichaam; vergelijk: pien
 in 'e huid.
 Huus — Huis.
 Huushenne — Huishen.
 Huisholling — Huishouding.
 Huussien — W.C.
 Huusweeren — Huis bewaren.

J.

Ied — Eed.
 Ick — Eik.
 Iek — Eikenschors.
 Iel — Eelt.
 Iemen — Bijen
 Iemertics — Huiskrekels.
 Iemker — Bijker.
 Iene — Een.
 Iene — Iemand.
 Ienkeer — Eenmaal.
 Iest, Eest, — Droogplaats.
 Ieuw — Eeuw.
 Iezer — Ijzer.
 Inkelen — Enkelen.
 Inschunen — Ingeven, inblazen.

J.

Jakkies — Uitroep van afschuw,
 of afkeuring.

Japse — Opstopper.
 Jarre — Vloeibare mest.
 Jarregat — Mestput.
 Jeuzelen — Jammeren.
 Jim — Jullie.
 Jokken — Jeuken.

K.

Kaarn — Karn.
 Kamenet — Kabinet.
 Kammeraodske — Vriendin.
 Kant (In 'e — hebben) — Twist,
 geschil hebben.
 Kaonen — Kanen, uitgesmolten
 stukjes vet.
 Kaore — Krukar, scharensleep-
 wagen.

Kaate — Kaart.
Kerke — Kerk.
Kassemasse (Op de —) — Op den rug dragen.
Kaste — Kers.
Kedink — Dood, kapot.
Keerze — Kaars.
Keere — Kaas.
Keisel — Kalk van afbraak.
Kekke — Geit.
Kei wouden — Schrikken.
Ketsjebal — Kaatsbal.
Kee — Varken,
Koning — Koning.
Keuper — Koper.
Kanterboer — Klein boer.
Kozja — Kozja.
Kevit — Kevit.
Kieken — Kijken.
Kiender — Kinderen.
Kiepe — Kip.
Kievetskoppes — Bloem, Oost-Indische kers.
Kippe, kippies — Vrouwenhoedje.
Kladde — Stak papier.
Klaeterjaeger — Populier.
Klant, klant — Brutaal persoon, durf.
Klarven — Krabben.
Kleeransie — Kleeding.
Kleverklasse — Klis.
Kliemsch (Kliemsche bolle) — Ongeaar wittebrood.
Kliën — Klij, turfveen.
Klante (sake klante) — Oud huis.
Klisse — Minder redelijk vrouwspersoon.
Klotte — Stuk, brok.
Kloete — Brok.
Klokkert — Kloek.
Kluit — Troep.
Klontjes — Kandij.
Klunen, klumerig — Klunen, klunisch.
Klunderen — Lawaai maken, klunderen, afbreken.
Klute — Klut.
Klurpen — Klagen, seuren.
Klurpen — Piepen, klurpen.
Kloop — Knoop.
Kluit — Kluitjes.

Knieftig — Vernuftig.
Knien — Konijn.
Knieneblaeden — Bladeren van de paardebloem.
Knippien — Beursje.
Knoffelen — Breken, onhandig zijn.
Knoffelbartien — Verbandje om verstuikt lichaamsdeel.
Knorre — Brok, dik stuk.
Knukels, knoekels — Kreukels, vouwen.
Knuppel — Spoorstok.
Koebloempjen — Madeliefje.
Koegels — Nijdig, kwaad.
Koeieneeren — Piagen, kwellen.
Koekert (In de — hebben) — In de gaten hebben.
Koele — Kuil.
Koeze — Kies.
Koggelen — Hoesten, kuchen.
Kokhalzen — Braakbeweging maken.
Kokkerellen — koken, huishouden.
Kolt — Koud.
Kontrein — Omgeving, omtrek.
Koo'i? — Kom je?
Koopenschop — Koopwaar.
Korrelig — Licht geraakt.
Korrestok — Stok met kerven, werd vroeger gebruikt om de waren te verrekenen.
Koste — Kort.
Kot — Kort.
Kotaomig — Kortademig.
Kouwe — Kooi.
Kraante — Krant.
Kraeke — Gaanderij in de kerk.
Kraomweester — Baker.
Krap-an — Bijna.
Krapte — Armoede.
Kreas — Net, proper.
Krebintig — Rheumatisch.
Kreje, kreie — Kraai.
Krek — Juist, zoeven.
Kribben — Ruzie maken, vechten.
Kriet — Krijt.
Krimmeneeren — Jammeren, klagen.
Krimp (Gien — geven) — Niet toegeven.

Krimp (Gien — hebben) — Geen
 nood, geen armoede hebben.
 Krobbe — Insect, pissebed, ook
 varkentje genoemd,
 Krodde — Onkruidplant, Melde.
 Kroepen — Kruipen.
 Kroje — Kruiwagen.
 Kruke — Kruik.
 Kruldorens — Kruisbessen.
 Krummeltien — Kruimpje, ook :
 een weinig.
 Ku'i ? — Kun je ?
 Kunde (In de — zijn) — Kennis
 van iemand zijn.
 Ku'we — Kunnen we.
 Kwaanselen — Sjacheren, han-
 delen
 Kwanswies — Tersluiks.
 Kwaole — Kwaal.

L.

Laampe — Lamp.
 Laanterig — Onlekker.
 Laberet (In 't — zitten) — In
 moeilijkheden verkeerem
 Lae — Lade.
 Laeken — Laken.
 Laeter — Later.
 Lambibus (Op z'n — geven) —
 Pak slaag geven.
 Laom — Lam.
 Lappe — Lap.
 Latte — Lat.
 Liedbrieven — Rouwbrieven.
 Liedanzegger — Aanspreker.
 Leege — Laag.
 Leerze — Laars.
 Lij — Luw.
 Leide — Leidsel
 Lijte — Luwte
 Lekschouwen — Afkammen
 Lelk — Kwaad.
 Leppe — Soort schop.
 Lessend — Laatst.
 Lest (Op sien langen —) — Ten
 laatste
 Ley, Leydiek — Waterleiding,
 waterkeering
 Lit — Deksel van pot, ketel enz.
 Liederties — Sneeuwkllokjes.
 Lief — Lijf.

Liefen — Liefje.
 Liefien — Kleedingstuk van vrou-
 wen.
 Liek — Lijk.
 Liek — Gelijk.
 Liekem allienig — Geheel alleen.
 Lieker — Liniaal.
 Liem — Leem.
 Liem — Lijm.
 Liend — Geleend.
 Liene — Lijn
 Liepen — Schreien.
 Lilk — Leelijk
 Lippe — Lip.
 Lochien — Lichtje.
 Lochtschien dag — Helder dag.
 Lodderein — Reukwater.
 Lodderig weer — Warm, zoel weer.
 Loeg — Gehucht.
 Loegen — Opstapelen, (van turf
 o.a.)
 Loo — Boschrijke plaats.
 Lotterije — Loterij.
 Lubbestok — Plant, Lavas (Le-
 visticum officinale).
 Luden — Lieden.
 Luden — Luiden.
 Luibuis — Luiaard.
 Lute — Naam voor haan.
 Luusangel — Kniezerd.

M.

Maad — Markt.
 Maank — Kreupel.
 Maank — Tusschen.
 Maank eneer — Doorelkaar.
 Maegd — Meid.
 Maegien — Meisje
 Maelen — Malen.
 Mael — Meel.
 Maelt — Scheelt.
 Maitsen — Maden.
 Mallemeule — Draaimolen.
 Mal tiren — Zich dwaas aan-
 stellen.
 Mandegoed — Gemeenschappe-
 lijk goed.
 Mandielig — Gemeenschappelijk.
 Mankennig — Eenkennig (bij
 dieren).
 Manluden — Manspersonen.

Maoden — Maden, hooilanden.
Markloover — Houtekster.
Marken — Merken.
Matsch weer — Zoel weer.
Meensche — Mensch.
Meenschdom — Menschdom.
Meier — Huurder.
Meisteren — Onder behandeling van een geneesheer zijn.
Meisterke — Echtgenoot van den schoolmeester.
Meibed — Voorjaar.
Mem — Moeder.
Mennen — Paarden besturen.
Mennigste (Wat — is 't?) — Welke datum is het?
Menning — Reed, zandweg
Mere — Merrie
Meugelik — Mogelijk.
Meule — Molen
Meuzels — Mazelen.
Mieden — Mijden, ontwijken.
Mieghummel — Mier.
Mienen — Bieden
Mieninge — Meening.
Mienst — Meest
Miet — Mijt
Mieteng (— uutzien) — Slecht uitzien.
Miggelen — Krielen, wemelen
Miggelen — Druppen
Mingel — Liter
Minaig — In slechte conditie.
Mitten — Meteen.
Mittertied — Mettertijd, ter zijner tijd.
Moet — Moet gij.
Moer — Koningin der bijen
Moer — Mais
Moer — Boerekool.
Moerzusten — Muizenissen.
Mos — Moest.
Motte — Zeeg.
Motte (Volk —) — Drachtige zeeg.

Motten — Morsen.
Mudde — Boring.
Mudde — H.L.
Mulle, **Mullien** — Tante.
Mulle — Moeite.
Mulle — Mutsch

Musse — Muts.
Musse (Niet naar de —) — Niet naar den zin.
Muttien — Zie Huttien.
Muu — Moede.

N.

Naegelnei — Nagelnieuw.
Naober — Buur.
Naogrus of Neigrus — Nagras.
Naomaekt — Nagemaakt.
Naosie — Natie.
Nargens — Nergens.
Narren — Sarren.
Neer — Drukkend, warm (weer).
Neer — Naar, akelig.
Nij — Nieuw.
Neilochter — Aanhanger van een nieuwe leer; nieuwlichter.
Neimoots — Nieuwmodisch.
Neis — Nieuws.
Neisies — Zoeven.
Nekke — Nek.
Nepert — Kniezer, schraper.
Neschierig — Nurks.
Neschierig — Nieuwsgierig.
Netties — Net.
Neumen — Genomen.
Neute — Noot
Niks — Niets.
Nocht — Genoegen, plezier.
Now, Nou — Nu.
Nuugen — Uitnoodigen.
Numen — Noemen.
Nuren — Zwellen der uiers bij dragende koeien.
Nussies zuken — Spijkers op laag water zoeken.
Nust — Nest.
Nust — Stof, vuil.
Nusterijen — Kleinigheden.
Nuver — Vreemd, onnoozel.

O.

Oddeneeren — Besluiten.
Oele — Uil.
Oigaoende — Teruggaande, achteruitgaande.
Oigrieslik — Afgrijselijk.
Ofpraot — Afgesproken, besloten.
Ok — Ook.

Old — Oud.
Older — Ouderdom.
Olderling — Ouderling.
Olders — Ouders.
Olderwetsch — Ouderwetsch.
Omballigen — Rompslomp, over-
bodige aanhang.
Ombokselen — Omdrentelen.
Om-en'e-bij — Ongeveer.
Omke — Oom.
Ommedoedelen — Dralen, treu-
zelen, omzeuren.
Ommedrentelen — Idem.
Ommemaelen — Idem.
Ommenullen — Idem.
Ommedrokken — Besluiteloos
zijn.
Ommeruuren — Roeren.
Ommes — Immers.
Onbandig — Zeer, buitengewoon.
Onderbuisien — Borstrok.
Onder de geboden — In onder-
trouw.
Onderkeur — Verschil, onder-
scheid.
Onderst — Vrouwenkleedingstuk
voor borstbedekking.
Onderwegens — Onderweg.
Onderwiel — Intusschen.
Ongedaon — Onwel, onpasselijk.
Onhuur, onuur — Vuil, onrein.
Onstuur (In —) — In wanorde.
Ontbokselen — Ontrooven.
Ontied, ontiederig — Guur, on-
stuimig weer.
Ontzitten — Afgaan (van de maan).
Onvoeg — Onnet, onbeleefd.
Onwennig (— zijn) — Heimwee
hebben.
Opduupen — Opscheppen (water)
Op en daele — Op en neer.
Op 'e lappen — Voor den dag,
in de been.
Opredden — Opruimen.
Opschoonen — Opruimen,
schoonmaken.
Opteeren — Opvouwen.
Oskeuninkien — Winterkoninkje.
Overende — Staande.
Overende gaon — Opstaan.

Overhael — Toeval.
Overstaek — In wanorde.

P.

Paantien — Schoteltje.
Pake — Grootvader.
Pangelen — Sjachelen, handelen.
Paoske — Paschen.
Passe — Pers.
Pastoorske — Predikantsvrouw.
Pattien — Paadje.
Pattien — Sommigen.
Peer — Paar.
Peere — Peer.
Peerd — Paard.
Peerdebit — Paardetoom.
Peerdevoeties — Plant, Hondsdraf.
Peers — Weideplant, Heermoes.
Pieken — Kuikens.
Pielen — Werkzaam.
Piene — Pijn.
Piepe — Pijp.
Piesappels — Zaadbollen der
aardappels.
Pieskepollen — Taaie zoden, zeg-
gen, biezen.

Pik (De — op iene hebben) —
'n Wrok tegen iemand hebben.
Piksmieten — Landelijk spel der
jeugd.
Pikstriekel — Zeisscherper.
Pinter (Gierige —) — Gierigaard.
Plak (Te —) — Ter plaatse;
op zijn plaats.
Plakkien — Plaatsje, plekje.
Plakkien (— brood) — Sneedje
brood.
Planeeren — Egaliseeren, vlak-
maken.
Planuut — Rechttuit.
Plantied, Plintien — Veel.
Pluuster — Stofje.
Pluuzen — Pluizen, ook: eten.
Podde — Pad.
Poddespeie — Schuim van het
schuimbeestje, Ptyelus spumarius.
Poddevieler — Bot mes.
Poede — Zak.
Poest — Puist.
Poesten — Blazen.
Poester — Blaasbalg.

Poetsebroek — Kleine jongen.
Pogge (In 'e —) — Armoedig
uitzien.
Polle — Arbeidersstee,
boerderijte.
Pong — Zak, geldzak.
Poppe — Pop, klein kind.
Possien — Baantje.
Possien (Een —) — Verscheidene.
Potstroo — Meelspijs, grutjes.
Praatmachine — Praatgraag,
praatvaar.
Proatmusse — Idem.
Pretten — Feestje.
Prinspaol — Bepaald.
Proeme — Pruum
Proesien — Niezen.
Proezen — Mengten.
Pronkstiat — Praler.
Protte — Groote hoeveelheid
Proffer — Spreeuw.

R.

Raai — Greppel, sloot
Rattelen — Rattelen.
Raom (— doen) — Stuk werk
doen.
Rattelschellig — Oud, vervallen
(werktuig, voertuig enz.)
Rebientien — Vogel, kneu, ro-
bijtje.
Ree — Klaar, gereed.
Reedens — Schaatsen.
Reer — Raar.
Rei — Spilziek, verkwistend,
ook: royaal.
Reisber — Gereed voor de reis.
Reit — Riet.
Rekinge (In 'e — hebben). —
la de gaten hebben.
Reddenasie — Redeneering.
Reegel — regel.
Rekkik — Rijklijk.
Reepe — Rip.
Reepe — Raai.
Ries — Rijst.
Rikke — Hek, ook: slaapstok
voor kippen.
Rim — Plank in kast enz.
Risschieren — Op aan laten ko-
men.

Risselvaotie maeken — Zich spoed-
den.
Roegelbol — Peers (zie aldaar).
Roegaor — Slordige werker.
Roeken — Ruiken.
Roepe — Rups.
Roer — Druk, woelig.
Roesebroek — Slordige werker.
Roezen — Schatten.
Roemie — Drukte.
Roedig — Druk, onstuimig.
Rogge — Rug.
Rommelen — Donderen.
Rotte — Rat.
Rouw — Ruw, onbeleefd.
Rozig — Koortsig
Ruske — Bies.

S.

Sangen — Paars.
Schammel — Schraag.
Schaop — Schaaap.
Schaopekolde — In den tijd, dat
de schapen worden geschoren,
heeft men volgens het volks-
geloof steeds eenige koude
dagen
Schere — Schaar
Snevel (Rieke —) — Rijkaard.

Schelt — Scheef.
Schelle — Schel.
Schelle — Schil.
Scheuken — Jeuken, schurken.
Scheuveljaeger — Schaatsrijder.
Scheuvels — Schaatsen.
Schie — Scheede.
Schier — Net, knap
Schieve — Scheef.
Schillig — Loensch.
Schinke — Ham.
Schoele — School
Schoelemeister — Schoolmeester.
Schoemen — Schuimen
Schoeren — Schuren.
Schoffelen — Strompelen.
Schoffiert — Roofvogel, bruine
kriekendief.
Schoffien — Poosje
Schoit — Poos, tijdsbestek.
Schol — Ondiep.

Schoon (— wezen) — Goed of graag hier of daar mogen zijn.
Schoren (— van de locht) — Het opstapelen van wolken tegen regen of onweer.
Schostien — Schoorsteen.
Schotteldoek — Vaatdoek.
Schottels — Schotels.
Schulk — Schort.
Schuren (Nargeis veur —) — Nergens voor schamen.
Schut — Schutting.
Schraank — Dwars, uit de rij.
Schrippen — Zich druk te weer stellen.
Schrippien — Poover persoontje
Schrom — Schor, heesch.
Schrutel — Bang, angstvallig.
Selverblaeden — Saliebladeren.
Sepiepenholt — Lijsterbes.
Septiel — Secuur, wis, ook proper.
Sibbe, sippe — Nette.
Siepe — Ui.
Siepeltriene — Mal vrouwspersoon.
Simperen — Zeuren.
Singenetten — Versieringsstukken aan horlogeketting.
Sjerp — Stroop.
Sjolem — Stommerik, onnoozele hals.
Sjutte — Onnoozel vrouwspersoon.
Skaote — Afwijking van het gewone.
Slaanteren — Morsen (o.a. bij den maaltijd).
Slabbe — Servet.
Slangebloeimen — Koekoeksbloemen.

Slaopmussies — Bloemen,
Esscholtzia.
Slaot — Salade.
Sliet — Houten potlepel.
Sloeg — Slaperig, suf.
Sloegstattend — Met de staart tusschen de beenen.
Sloepen — Sluipen.
Sloepen (Niet — laoten) — Niet opgeven.

Sloeren (— laoten) — Dralen, iets niet afmaken.
Slof — Vochtig.
Slofferboonen — Tuinboonen, groote boonen.
Slokkien — Slokje, borrel.
Slonterboksem — Slordig persoon.
Slonterig — Slordig.
Sluutholt — Onderdeel van een boerenwagen.
Smatlappe — Kwetsuur.
Smelen — Schimpen, smalen.
Smeugeltien — Kort tabakspijpje.
Smiegt — Deugniet.

Stee, steegien — Boerderijtje.
Stee (Van 't —) — Van de plaats.
Steerns — sterren.
Stennen — Besluiteloos zijn, niet kunnen beraden.
Steuren — Storen.
Stiekels — Stekels, distels, doornen.
Stiekum — Stil, onopgemerkt.
Stiems — Stijfhoofdig.
Stien — Steen.
Stienseweiten — Mais.
Stiesel — Stijfsel.
Stikke — Steekijzer, om vee vast te zetten.
Stip — Nattigheid, regen.
Stoers — Onvriendelijk, stuursch, stug.
Stoeven — Hard loopen; stuiven.
Stökmennig, stökofmennig — enkele, eenige.
Strakkies — straks.
Streuing — Stroo, strooiing voor het vee.
Strewelling — struikgewas.
Striekel — Zeisscherper.
Strieker — Steek, scherp antwoord.
Striepe — Strook.
Strontmuske — Geelvink.
Strunen — Speuren, bij avond rondneuzen.
Struper — Mouwschort.
Stokken — Kapot.
Sturk — Ooievaar.
Sturven — Gestorven.

Stactig — Wankelend.
Sakerei — Cichorei.
Sand — Sinds.
Sanderklaas — Sinterklaas.
Satrig, versuterd — Fletsch,
verfletscht.

T.

Taze — Tano
Tegere — Tezamen.
Tije — Teen
Termienen — Stuijen
Terogge — Terug.
Tette geven — Kind de borst
geven.

Tellens — Tepels.
Tentebelle — Babbelaarster
Tenten — Kletsen.
Tied — Tijd.
Tiedig — Rijp, klaar.
Tiedinge — Tijding.
Tiedsgewichte — Tijdperk.
Tiele — Aarden schotel
Tienen — Slepand spreken.
Tienen (Heu —) — Hooi bijeen-
halen.
Tiemerig zijn — Kieskeuring zijn,
slechte eeklust hebben.
Tiepelen — Werken zonder veel
zin.
Tiepelen — Kinderspel.
Tiepelrurig — Wispelturig.
Tieren (Mal —) — Dwaas aan-
stellen.
Tiere (In de —) — In de war
Tierebos — Warwinkel.
Tiereansten — Muizenissen.
Tierig — Verdrietig.
Tikbelien — Weinigje.
Tilheere — Driftig.
Timpjen — Stukje (brood e. d.)
Tippe (Op 'e —) — opsliegend.
Tippel — Eind, afstand.
Tocke — Slons.
Toedeure — voor de dichte deur.
Toei, Toeft — Knij.
Toek — Slim, flink, klaar.
Toete — Tak.
Toekelen — Tintelen, prikkelen.
Toekam — Aanstaande, eerst-
komende.

57
Toemaeken — Bereiden.
Toerissen — Bereiden, klaar-
maken.
Toete — Wielnaaf.
Toppe — Tol
Toppien — Een weinig, bosje,
handvol.
Trekkebekken — Wrange vruch-
ten van de sleedoorn.
Trekkerig — Koud, vorstig weer.
Trieme — Trede van een ladder.
Tukkien (— doen) — Slaapje
doen.
Tule — Melkstoeltje.
Tutelen — Beuzelen.
Tutering — Tureluur
Tuut — Tuut
Tuut — Kus.
Twelm — Twaalf
Twieje — Twee.
Twielochten — Schemering.
Twirre — Dwarrelwind.

U.

Ue — Oor
Utens (Van — kommen) — Uit
een vreemde plaats of streek
komen.
Uiters — Tepels.
Uit — Uit.
Uitgniezen — Uitlachen.
Uitheven — Verkeerde dingen
doen.
Uitnaaien — Er vandoor gaan
Uitsloeren — Niet onderhouden.
Uitwiensels — Uitvluchten

V.

Varwe — Vert
Vassien — Versje.
Veer — Ver.
Veeders — Verder.
Veerdig — Flink, vaardig.
Veerze — Vaars.
Vernien — Vergift, venijn
Vent — Vrijer
Veraltereerd — Ontdaan, in de
war.
Verdistleweed — Te zoek ge-
raakt, vernield.
Verduld — Verduiveld.

Ve(r)gees — Voor niemendal.
Verkeerd — Verschrikt.
Verhimmelen — Verschoonen
(ook fig.), opknappen.
Veriefelen — Bedotten.
Verinneweerd — Verwoest, vernield.
Verkloft — Verstuikt.
Ve(r)loopen — Een eindje, omloopen, wandelen.
Vermogd — Vermolmd.
Vernuweren — Vermaken.
Verschript — Zich overwerkt hebben.
Versleugen — Ontdaan, verslagen.
Versloeren — Niet onderhouden.
Vertiesd of vertiesterd — Verward, in de war.
Vertrekken — Verkleeden.
Vervatten — Herhalen, weer opnemen.
Verwezen — Onnoozel of verbouwereerd.
Verwulf — Zoldering, plafond.
Ve(r)zitten — Laten voorbijgaan, aan te kort komen.
Vessien — Vest.
Veule — Veel.
Veurargens — Ergens, hier of daar.
Veurenkaander — Voorelkaar, in orde.
Viel — Wiel.
Vielewetten — Messenslijpen.
Vieme — Getal van honderd schoven.
Viemelig — Overdreven zindelijk.
Vienen — Vinden.
Viewe — Vijf.
Vladde — Voorwerp van ondeugdelijk gehalte.
Vlak slaon — Mislukken.
Vleer — Vlier.
Vleermoes — Vleermuis.
Vlei — Vlies op gekookte melk op pap.
Vlinterknippen — De kantjes eraflooopen, omstippen.
Vlogge — Vlug.
Vlouwen — Liegen, jokken.

Vluttien — Een weinig.
Vluus (— wol) — Vacht wol.
Voel — Bij de hand, kregel.
Voel (— ei) — Vuil, bedorven ei.
Voelaordig — Bij de hand, ook: boosaardig.
Voesten — Handdruk geven.
Volk — Korf met bijen.
Volk — (onze` volk) — De gezamenlijke leden van het huisgezin.
Vool — Veulen.
Vorrel — Vierde.
Vot — Voort!
Votdaolek — Direct, dadelijk aanstonds.
Votgaon — Weggaan.
Vredigen — Afpalen, afsluiten van perceelen land.
Vreeke (— graeg) — Zeer gaarne.
Vrosselen — Schermutselen, worstelen.

W.

Waagd — Gewacht.
Waetermiere — Plant, vogelmuur.
Wallie, Watte? — Watblief?
Waolen — Golven.
Wapse — Wesp.
Wassen, waeren — Waren.
Watsiekouw — Muilpeer.
Weeg (In de —) — Aan den achterkant in de bedstee.
Week — Woerd.
Weerdege — Weerga.
Weerlag — (Om de — niet) — Om den drommel niet.
Weernemen — Op zich nemen, uitvoeren.
Weerweide — Ziekte bij koeien.
Wege (In de —) — In den weg.
We'j — Weet je.
Welhaoke — Haak waarmee het graan bijeengehaald wordt in schoven.
Weme — Pastorie, Kerkeplaats.
West — Geweest.
Westerd — 't Westen, inzonderheid de Westhoek van Friesland, waarheen 's voorjaars de maaiers en hooiers van hier trokken.
Weteren — Vee drenken.

Wetig — Parmantig.
Wezeboom — Paal die over een
voer hooi wordt gebonden.
Wied vot — Ver weg.
Wief — Wijf.
Wiekel — Sperwer.
Wiekhartig — Zachtaardig.
Wielkerig — Rimpelig worden
van appels, peren etc.

Wieme — Plaats bij den schoor-
steen, ter bewaring van spek en
vleesch.

Wiene — Wan.
Wigge — Soort brood.
Wilde wrange — Plant, bitterzoet.
Wille — Plezier.
Wilmoeds — Moedwillig.
Winnen — Huren (van dienst-
boden.
Wisse — Zeker, gewis.
Wodden — Werden.
Wold — Bnsch, woud.
Wonder — Bijzonder.
Wost — Worst.
Wraomen — Hard werken,
wroeten.
Wrantig — Knorrig.
Wrattebieter — Insect, Libel.
Wunnen — gewonnen.

Z.

Zaachten — Genezen (van een
wonde).
Zachies — Langzaam, zachtjes.
Zakkebaanen — Omzeuren.
Zangerig (— brij) — Aangebrande
pap.
Zankien — Liedje.
Zwaore (— spek) — Spekzwoerd.
Zeel, ziele — Band.
Zeerkel — Kleinzeerig.
Zeerte — Pijn.
Zegger — Boodschapper, zegsman.
Zeien — Zaaien.
Zels — Zelf.
Zelschop — Gezelschap.
Zelsum — Zeldzaam.
Zemeldeuze en Zemelmusse —
Zanikpot, zeurkous
Zende — Zeis.
Zendevoer — Zeisbeschermer.
Zeune — Zoon.

59
Zichte — Sikkel.
Ziedlaeders — Zijplanken van een
boerenwagen.
Zieken (— haelen) — Ademhalen.

Zieveren — Kwijlen.
Zille — Paardegerei.
Zinkgat — Beerput.
Zinnig — Eigenzinnig.
Zinnigen — Naar den zin zijn.
Zoer as kreuze — Buitengewoon-
zuur.
Zoerstaelen — Veldzuring.
Zoerstip — Zure saus.
Zoese (In de —) — In de war,
duizelig, dronken.
Zokke(n) — Zulke.
Zuchtig — Ziekelijk.
Zule — Korte dissel.
Zulte — Vleesch in 't zuur.
Zulver — Zilver.
Zunig — Zuinig.
Zunne — Zon.
Zutekouw — Zoete prater.
Zutelen — Venten.
Zuties, zuties an — Zachtjes aan.
Zuute — Zoet.
Zwee — Zwad, de strook gras,
door één zeisstreek gemaaid

Zwelver — Zwaluw.
Zwette — Sloot, greppel.
Zwettende — Naastgelegen.
Zwetsebuul — Pocher, zwetser.
Zwulle — Zweer, gezwel.

Hiermee hebben we onze eerste
lijst van Stellingwerfer woorden
gepubliceerd. Van verschillende
zijden mochten we gedurende de
plaatsing opgaven van woorden
ontvangen, waarvoor we hierbij
dezen medewerkers onzen dank
brengen.

Mede een gevolg van deze
medewerking is geweest, dat we
reeds weder verschillende, nog
niet geplaatste, woorden en uit-
drukkingen in de gemeente, is de
verhooging. Vergelijken bij
De heer HEIDA is ook t
wils

Het „Oude Leger”

onder Donkerbroek.

Onder Donkerbroek, op de grens van Opsterland, een vierhonderd meter ongeveer van de schans Breeberg verwijderd, ligt daar in de heide een complex geweldige wallen. Het geheel maakt den indruk een schans, een verdedigingswerk of een legerplaats uit vroeger dagen te zijn. Zijn deze wallen opgestoven, bestaan ze louter uit door den wind opgejaagd stuifzand, of zijn ze door menschenhanden opgeworpen? Wij vermoeden, dat de oorsprong is geweest een zandverstuiving; menschen hebben er verder aan gewerkt om er een verschansing, een verblijfplaats of woonstede van te maken. Dit is echter reeds lang geleden, zeer lang geleden; en het eeuwenlang inwerken van de elementen heeft weer geheele brokken vervormd.

„Het oude leger” — zoo wordt in den volksmond deze schans genoemd. Reeds op de kaart van Schotanus—Halma (1718) komt ze voor als „oud leger”, terwijl in dien tijd de nabije schans Breeberg nog een intact, in gebruik zijnd, verdedigingsobject was.

Het was in den zomer van dit jaar, dat wij een onderzoekstochtje maakten naar het „oude leger”. We beklommen de wallen en genoten van het schitterende vergezicht over de wijde, wilde heide, de veenplassen, de huisjes in de ontginningen daar in de verte. Hier lag nog een heerlijk stuk oer-natuur. Dan daalden we af naar het binnenwerk, en we zochten . . . we zochten, omdat we altijd zoeken in onze heiden, zoeken naar dieren, naar planten, naar steenen, naar scherfjes, deze

laatste schijnbaar zoo dood, zoo onbelangrijk, maar welke nietige voorwerpen soms zoo veel kunnen vertellen van het groote Leven zelf, van het eeuwige worstelen, strijden op onze planeet. En we zochten, omdat we voelden als bij intuïtie: deze plaats lag vroeger niet zoo verlaten als thans, hier hebben in misschien meerdere tijdperken menschen geleefd, gezwoegd, hun dagen doorgebracht in vroolijheid of zorgen.

Er waren korten tijd geleden slooten gegraven langs de wallen; de Leijdiijk, die hier langs loopt, is voor enkele jaren opgebracht. In en aan die sloot vonden we vele scherven van lichtrood aardewerk. Het waren brokstukken van eigenaardige lage schotels, van binnen geglazuurd, van z.g. „jong goed”. Vermoedelijk heeft het „oude leger” vroeger dienst gedaan als een voorwerk, toen in den tachtigjarigen oorlog en in 1672/73 de schans Breeberg bezet is geweest, en waren deze scherven afkomstig van gebruiksaardewerk der soldaten.

Een belangrijker ontdekking deden we waar een gedeelte van een wal was weggestoven en de z.g. vaste grond weer was bloot gekomen. Hier lagen op enkele plaatsen verzamelingen van vuursteensplinters. Zoo op 't eerste gezicht heel gewone stukjes vuursteen zooals men die op zoovele plaatsen in de heide kan vinden. Maar er was een groot verschil met de door de natuur gevormde of vervormde vuursteenbrokjes; deze stukjes konden onmogelijk zoo door de natuur zijn gevormd. Hier moest menschenarbeid mee annex zijn, hier had men een „werkplaats” uit den neolithischen of het nieuwsteenen tijdperk. Wil men cijfers?

4000 of 5000 jaar geleden.

Hier had in dien grijzen voortijd een man gezeten, gestoken in een dierenhuid of — bij warm weer — misschien geheel naakt. Hij had voor zich liggen op den grond een vuursteenklomp, zooals de natuur die had opgeleverd. Met zijn gereedschap — zeer zeker ook harde steenbrokken, of stukjes hard hertshoorn? — behandelde hij den vuursteenklomp; hij deed er fragmentjes afspringen door een speciale bewerking. Hij beschouwde aandachtig de afgesplinterde stukken: een aantal legde hij op zij, want die konden dienen of verder bewerkt worden voor allerlei werktuigjes. En hij moest immers steentjes hebben die konden dienen voor pijlspitsen, voor huidenschrapers, voor mesjes, voor vijltjes, voor boortjes. En uit de kern van den vuursteenklomp trachtte hij wellicht een bijl of een beitel te maken.

Zoo zat daar deze man, en hij werkte met vlijt, met overleg en ambitie. Misschien was hij een kunstenaar in zijn vak, waren zijn bijlen, zijn hamers beroemd en gezocht, leverde hij aan de grootste opperhoofden van zijn tijd. En trotsch was hij zeker op zijn werkstukken.

Of waren zij geen kunstenaars, onze primitieve voorouders, die uit den harden, onhandelbaren vuursteen of anderen harden steen de prachtig afgeronde, gepolijste, zuiver symmetrische bijlen en beitels vormden? Kan een onzer het hen nadoen met de hulpmiddelen van toen? Ze waren geen wilden, deze menschen, al kenden ze nog geen ijzer, geen electriciteit, geen ingewikkelde machines. Was deze man niet door het toeval

61
in dien tijd geplaatst, maar had hij in onze dagen geleefd en had hij, als wij scholen doorloopen, dan was hij zeer zeker niet minder „beschaafd” of ontwikkeld geweest als wij. Want al onze geleerdheid, al onze kennis, ze is niet van ons, maar ze is een erfenis van duizenden geslachten, ze is de som van het werken en denken van den ganschen keten van geslachten.

We dwaalden af en keeren weer terug naar onzen voorvader, die daar tusschen de wallen van het „oude leger” zijn wapens en werktuigen maakte. Als hij naar zijn zin genoeg heeft gewerkt, verzamelt hij de goedgekeurde werkstukken en vertrekt dan. De rest, afgekeurd werk en afval-splinters laat hij liggen op den vasten zandgrond. Morgen of overmorgen of nog later komt hij terug want hij heeft de verstuiwing hier een geschikt, heerlijk luw, en beschut terrein voor zijn arbeid gevonden. Op dezelfde plaats of een paar meters verder hurkt hij weer neder en begint dan met nieuwen moed en nieuwe energie zijn arbeid.

Dan komt er de tijd dat onze man niet weer verschijnt. Maar een gansche stam komt opdagen. Men heeft de omgeving opgenomen en hier op deze veilige plaats van twee zijden door moerassen gedekt, van deze stuifzandhoogten, denkt men een legerplaats, een woonstede te bouwen. De hoogten worden gemaakt tot wallen; en de plaats waar de steen-bewerker zijn werkplaats had, wordt onder een nieuw-opgeworpen hoogte bedolven.

Eeuwen gaan voorbij; en van deze eeuwen hebben de wallen

ons nog niets verteld. Dan komt de nieuwere tijd. Soldaten rumoeren in het „oude leger”. Weer ligt dan verlatenheid over dit terrein. Onbekommerd graven de konijnen hun gangen door de wallen, onbezorgd laten de kraaien zich wiegen in de takken van de verschrompelde grove dennen aan den Noordrand. De winden huilen over de verlaten wallen, de regen spoelt brokken weg. Als nu de zon het fijne zand blakert, begint langzaamaan weer de verstuiving opnieuw. En als wij dan in onzen tijd op een zonnigen zomerdag het terrein betreden, dan ligt daar weer bloot de werkplaats van den man uit het steenen tijdperk.

En we rapen die levenlooze, nietige, steentjes op, omdat die ons zooveel vertellen.

Onze Geslachtsnamen.

Het was Napoleon, die, bevreesd voor een Babylonische naamsverwarring, bij Keizerlijk Decreet van 18 Aug. 1811 aan ieder, die geen geslachtsnaam bezat, de verplichting oplegde, er een aan te nemen.

We zijn in het bezit van het register, waarin de inwoners van eenige dorpen onzer gemeente hun besluit omtrent het aannemen van den geslachtsnaam vastlegden.

Enkele onzer voorvaderen waren reeds in het bezit van een geslachtsnaam, wat blijkt uit de aantekening, dat „hij verblijft bij den naam van” enz. Veelal zal die bestaande geslachtsnaam niet anders zijn geweest dan een bijnaam.

Vele namen werden eenvoudig gevormd door bijvoeging van het achtervoegsel ing of ink achter den voornaam van den vader. Ing beteekende bij de Germaansche stammen „zoon van” of „afstammeling van”. Bij de Friezen gold hetzelfde van den uitgang „inga”, bij de Saksers in Gelderland was het „ink”.

We noteeren hier: Willem Jans Driesing te Haule; Jan Hendriks Koopinga, Jan Lamberts Tiesinga te Oosterwolde.

Eenzelfde beteekenis had de achtervoeging van son, sen, later verzwakt tot enkel de letter s.

We vinden dan: Arend Andries Engberts, Jan Jans Reinders, Luitzen Egberts Haukes te Haule; Jan Jans Lefferts, Andries Jacobs Koops te Oosterwolde; Koop Hendrik Hessels te Donkerbroek, terwijl Lubbert Theunis te Fochteloo zijn pupillen den naam gaf van Kiers.

Nog kunnen worden aangenomen als afgeleid van voornamen: Aitze Sipkes Halbersma te Haule; Pieter Anrema Klaas Wilts

Siccama, te Oosterwolde; Hendrik Johannes Hayer, Jan Feiden Bernardus Tietema, Jacob Hendriks Otten te Donkerbroek.

Geliefd was ook het gebruik om de woonplaats of geboorteplaats in den naam te betrekken. We vinden dan ook in de geslachtsnamen een keur van dorpen en gehuchten:

Jannus Hendriks Hoogeveen (hier zal met Hoogeveen bedoeld zijn de hooge veenen onder zijn woonplaats), Hendrik Egberts van Dalen, Lubbert Theunis van Lo (bedoeld van Fochteloo?), te Fochteloo; Egbert Jans Tiel, Klaas Jans Prandinga, Marten Everts ten Hoor („verbleef” bij zijn naam; van de boerenplaats ten Hoor onder Oosterwolde?) Sander Karstens Wemer (bewoner der Wehne = kerkeplaats of pastorie), Evert Meines van der Broek (Broek = Donkerbroek?) Karst Jans Dragtster te Haule; Luitje Kornelis Vochtel, Berend van Kampen, Andries Jans van Weperen (Wepes), Jan Wolters Fochteloo, Jan Jacobs Karol (Knolle), Wijnholt Willems Langelo; Tjabel Jans de Weide (de Weide is een boerenplaats onder Boekhorst) Franke Everts van de Horst (Boekhorst) te Oosterwolde; James Jans Russchen (Russcheplans Lierwe Wiebes Beverwijk), Jacob Foppes Klooster (bewoonde de „Kloosterplaats”), Wed. Sybrand Hendriks Zwaagstra te Donkerbroek.

In de volgende namen ging het ambacht of ambt van den persoon over: Pieter Harmens Schipper, Foppe Jans Stelling (deze „verbleef” bij zijn naam Stelling, want die reeds van onder tijd met dunnem), Melle Willem Veenboer, Jacob Anke Bakker, Wessel Jans Scheper, Koendert

63
Wessel Smith, Jacob Berends Wever, Roelof Jans Kuiper te Haule; Lenze Jans Koopmans, Jan Luitjens Hovenier, Marten Jans Mulder, Pieter Jans Brouwer, Marten Harmens Houtman te Oosterwolde; Jan Johannes van der Meulen, Alle Johannes de Boer, Jan Jans Gorter (= Grutter), Lamet Jans Domeny („verblijft” bij dien naam; onder zijn voorouders zeker een Eerwaarde geteld), Jan Gerrits Docter, Lubbert Gooitzen Bouwknecht te Donkerbroek.

Ook gaven meermalen de namen de gesteldheid der ouderlijke woning aan of in engeren zin de plaats of het terrein waar die was gelegen (Veen, Heide, Bosch, Veld enz.).

We zien dat in: Steven Abrahams Veenstra, Hendrik Lefferts van Veen, Sipke Seijes van der Veenen, Albert Jacobs Berga te Fochteloo; Thomas Jans v. d. Leij, Jan Foppes Hofstee (boerenwoning), Pieter Klaas Dijkstra, Freerk Johannes Wijkstra, Egbert Jans Hof (zelfde beteekenis als Hofstee), Jacob Lammerts Hofstra, Alle Ebeles van Wijk, te Haule; Jan Halbers Westerhof, Rinke Jans Nijenhuis, Gabe Jolles Veening, Albert Pieter Kromkamp, Jacob Ruurds v. d. Brug, Klaas Jans Hoekstra, Roelof Harmens Veldkamp, Willem Thijs Hofman, Berend Pieters Zijlstra (zijl = sluis) Jan Lefferts Berkbos, Jan Jacobs Zand, Theunis Theunis van der Velde, Andries Geerts Bos, Pieter Jans Bergsma, Jan Lamberts Nieuwoit te Oosterwolde; Harmen Jannes Hofman, Harmen Johannes Hartholt, Koop Hendrik Bosma, Jan Jellen Nijholt, Hendrik Jans van Dijk, Reint Wolters Bos te Donkerbroek.

Weer anderen bepaalden hun

naam volgens hun lichamelijke of geestelijke hoedanigheden en eigenschappen.

Hier volgen er: Jacob Alberts Drok (Druk) te Fochteloo; Meindert Douwes de Groot, Symon Willems de Swart, Gerke Andries Dikken, te Haule; Jan Jacobs de Roode, Brand Gerrits de Jonge, te Oosterwolde; Klaas Hendriks Donker, Frans Minderts From (vroom), te Donkerbroek.

Een enkele maal komt voor de naam Posthuma of Posthumus; deze beteekent nakomende, na 's vaders dood geboren zoon of dochter. Zeer zeker zijn Postma en Post hiervan afkorting. Het geven van dezen naam als toevoegsel aan den voornaam dateert reeds van vroeger tijd. Een bewijs hiervoor is ook, dat bij de zes namen in het register voorkomende viermaal de kanteekening is gemaakt „verblijft”. Tevens pleit dit er voor, dat Postma en Post door het spraakgebruik zijn afgeleid van Posthuma of Posthumus.

De zes nakomelingen of afstammelingen van deze zijn: Johannes Jochems Posthumus te Donkerbroek; Berend Geerts Postmus, Syger Roelof Postma te Oosterwolde; Jan Folkerts Postma te Haule; Klaas Folkerts Post en Harmen Folkerts Post te Donkerbroek.

Tot dusverre hebben wij niet veel fantasie gevonden bij onze voorvaderen; de genoemde namen zijn alle vrij nuchter naar hun oorsprong te herleiden.

Een enkele was wat poëtischer en noemde zich: Rooske (Lammert Everts), Blom (Jan Hendriks), Van Rosen (Andries Sjoerds)

Hiermede hebben we bijna alle namen, in het register voorkomende, vermeld. Er resten nog enkele, waarvan wij niet de gewone motieven voor de aanne-

ming kunnen aanvoeren. Bijna allen dezer hebben weder de kanteekening „verblijft”. De drager van dien naam heeft hem dus reeds als een bijnaam gedragen; de reden hiervan kan soms van een onbeteekenend voorval afhangen en is natuurlijk nu niet meer na te sporen. We memoreeren: Pakes, Klos, Fonk, Doek, Leertouwer, Schade, Pink, Pit

Ten slotte vermelden we nog den geslachtsnaam dien Jan Hendriks te Fochteloo aannam. Deze was zeker een liefhebber van pap, althans hij nam den naam aan van Rijenbrij, de Stellingwerper spelling van rijstebrij.

Appelscha.

Het volgend jaar (1927) zal het 100 jaar geleden zijn, dat de eerste veenverkoop in Appelscha is gehouden. Men kan dus gevoegelijk zeggen, dat volgend jaar Nieuw-Appelscha 100 jaar heeft bestaan. Misschien dat de inwoners het jubileum hunner plaats straks feestelijk wenschen te vieren; wij meenen goed te doen thans een en ander uit de geschiedenis van Appelscha mede te deelen.

Alvorens nu eenige beschrijving te geven van de opkomst van Nieuw- of Hoog-Appelscha, willen we een olik wenden in het verleden van Oud-Appelscha. Immers Oud- en Nieuw-Appelscha, te zijn één geheel.

Appelscha, van ouds bekend als Appelsche, bestond vroeger uit de Boerestreek, Aekinga en Terwisga. Dit Appelscha is zeer oud. In de buurt van de Oude molen bevinden zich nog de overblijfselen van een nederzetting uit den Frankischen tijd (plm. 700). Een aantal jaren terug vond men in die zeldde buurt onder het veen een brugje of overgang, van takken vervaardigd; er kwam toen ook een velling van een boerenwagen voor den dag.

Een verder bewijs dat in een voorhistorisch tijdperk Appelscha reeds bewoond heeft gekend, geeft het volgende:

Het was in het jaar 1864 dat men in het veen een weg vond. Door het hoofd der Compagnons-venen werd die opgegeven als een weg kunstmatig samengesteld uit berkenhout en rijs, hetwelk uit den nevensliggenden grond was opgetrougd, dewijl zich daarlangs vergroeven grond voordert. Een lid van het Friesch Genootschap, met de opoeming van het pad belast, strekte zijn onderzoek uit tot op $\pm \frac{1}{2}$ uur van het Ravensmeer; hij vond,

na geruimen tijd te hebben rondgezworven, aldaar een weg van naast elkaar gelegde dunne boomstammen van berkenhout, loopende naar het Ravensmeer in oostelijke richting en waarvan de breedte, niet gemeten, op 1 M. werd geschat. Het pad lag slechts één voet onder de oppervlakte, maar men wist niet of hier branding voor boekweitbouw had plaats gehad. De onderzoeker giste dat hier hutten zouden hebben gestaan met dit pad naar het Ravensmeer om drinkwater te halen (Verslag van het Fr. Gen. 1864 65)

De heer Pelinck die een en ander hierover mededeelt in den Drentschen Volksalmanak van het jaar 1903 zegt, dat deze weg terecht door Dr. Pleijte in zijn bekend werk over de Nederlandse Oudheden is opgenomen.

Nog heeft men een weg ontdekt dichter bij de grens, zoo deelt de heer P. verder mede Als uit-

gaande van den zandweg, die zich bevindt bij de Friesche scheid, werd in het veen een hout- of takkenlaag gevonden, ter breedte van 2 á 3 M. en tusschen 5 en 10 dM. beneden het maaiveld. De richting was Noordwest ten N. vrijwel in rechte lijn ongeveer op het Ravensmeer aan, en de houtlaag, die men algemeen aanzag voor een weg om over het veen te komen, kon tot aan dat meer duidelijk worden gevolgd, maar ten noorden van het meer was geen spoor van den weg te vinden. Het veen is geheel vergraven en de houtlaag dus thans verdwenen.

Meerdere gedenkteekenen uit de praehistorie van Appelscha zijn ons niet bekend. Toch zijn we overtuigd, dat de grond aldaar nog wel voorwerpen uit zeer

ouden tijd, als urnen, gebruiks-aardewerk, steenen wapens enz. verbergt. Voor het melden van dergelijke vondsten of aanwijzingen hiervoor houden we ons graag aanbevolen.

De eerste maal dat de naam Appelscha in de geschiedenis voorkomt, althans voor zoover ons bekend, is in een brief van het jaar 1246, vermeld door Magnin in „De voormalige kloosters in Drenthe”. Een zekere Bernard en zijn dochter Lumode of Lumme begiftigden het klooster te Ruinen met de tienden van twee huizen en bijbehorende landerijen onder Appelscha gelegen. Bernard en zijn dochter hadden den geestelijken staat omhelsd en zich in genoemd klooster begeben.

In een oorkonde in het Oorkondenboek van Groningen en Drenthe, dato 1251, heet het:

„Bisschop Hendrik keurt de beschikking goed, welke Hendrik Pape en Bernard Buizinc genomen hebben over tienden te Appelscha en Paasloo ten voordeele van het klooster te Ruinen”.

Dan wordt Appelscha meerdere malen in gezelschap van de overige dorpen van Stellingwerf genoemd in de charters van de bisschoppen van Utrecht in de 14e en 15e eeuw.

Volgens sommige schrijvers heeft onder Appelscha een klooster gestaan, „Waerelds licht”. Een hunner weet te melden, dat in

begin 1600 de overblijfselen er van nog waren te zien.

Winsemius zegt: „Tot Appelscha heeft aleer mede seker Clooster ghestaen, waeraf de be-gravinghe noch te sien is onder de opcomsten van Portinga 't Elsloe teghenwoordich gheho-rende. Dan is voor lange na het

hooghe landt getransfereert”.

S. v. Loo meent dat het klooster naar Schermers is verplaatst.

Bij een grooten watervloed in 1287 verloren duizenden menschen het leven. De Abt van Premonstreit in Frankrijk gaf daarop order om in al de kloosters dezer orde in Friesland een telling te doen van de overgeblevene monniken. Het bleek dat in het klooster 's Waerelds Licht 70 monniken waren overgebleven. Vele van Appelscha-ster monniken zullen dan wel niet zijn verdronken, we kunnen ons ook niet goed voorstellen dat het zeewater de hoogte heiden van onze streek zal hebben overspoeld.

Eigenlijk is ons die heele geschiedenis van het klooster onder Appelscha nog een vraagpunt. Meermalen hebben we in de heide tusschen Elsloo en Appelscha gespeurd naar eenig overblijfsel van het klooster; tot heden evenwel tevergeefs. Nu zal van het klooster zelf weinig zijn overgebleven, aangenomen dat het er werkelijk heeft gestaan, daar de bouw uitsluitend van hout moet zijn geweest wanneer het uit de 13e eeuw dateert. Toch zouden allicht nog grondsporen zijn te vinden.

Wat ons echter in deze heele klooster-geschiedenis het meest doet twijfelen, is, dat in Ter Apel een klooster heeft gestaan, dat ook — en in werkelijkheid — naar Schermers is overgebracht. Later is te Ter Apel weder een nieuw klooster gesticht. Men sloeg in vroeger tijd soms wel wat raar om met de plaatsnamen; het is daarom niet onwaarschijnlijk, dat men Appelscha heeft verward met Ter Apel. Ook de naam van het klooster aldaar had overeenkomst met die te Appel-

scha n.l. „Huis des lichts”. Misschien dat de toekomst ons te dezer zake nog iets wijzer wil maken.

Schotanus (1664) deelt mede, dat Terwisga eertijds een burcht had, die halsrecht voerde. Ook hiervan is weinig meer na te sporen. Wel kon men zelfs in de 19e eeuw nog zien, dat de aanleg van Terwisga vroeger grootscher is geweest. De overlevering zegt dat daar een slot met schoone omgeving heeft gestaan. In het begin der 19e eeuw wist men nog te vertellen van de fraaie aanleg, van een gracht, een brug en poort.

Wordt vervolgd.

Een enkele maal wordt in de geschiedboeken gewag gemaakt van de leden der familie Terwisga. Met hen verwant waren de familieën Barelds en Frankena. In de floreenregisters van 1640 vinden we, dat Appelscha toen 30 stemmende plaatsen had, waarvan 7 behoorden aan de familie Lycklama. In het jaar 1708 waren de eigenaars der plaatsen: A. Lycklama à Nijeholt (11 stuks), Jurjen Sybrands, Wilt B. . . , Jannes Piers, Anna Frankena, Jacob Martens, Lubbert Hendriks, Jan Teyssinga, de Pastory, J. Frankena, Fardus Jannes e.a.

Zooals gezegd, een enkele maal wordt in de geschiedenis melding gemaakt van leden der familie Terwisga. Ten tijde van den tachtigjarige oorlog was Johannes Terwisscha of Terwisga grietman van Ooststellingwerf (1583—1640). Hij werd in 1581 door een zekeren Houtse Engberts gearresteerd en aan de Spanischen overgeleverd. Houtse Engberts werd door de Staatlichen gearresteerd en veroordeeld voor deze en andere misdaden om te

67
worden onthoofd, terwijl mede zijn rechterhand zou worden afgehouden. Van Terwisga wordt na zijn gevangenschap weder melding gemaakt in 1591 als volmacht op den Landsdag. In 1599 werd hem door Gedeputeerden bevolen, de geestelijke goederen in de gemeente aan den meestbiedende te verhuren.

Johannes Terwisga is den 10 Maart 1609 overleden en te Oldeberkoop begraven.

Als „praetor van Appelscha” en substituut-grietman wordt genoemd Eysa Terwisga. Ook hij is in de kerk te Oldeberkoop begraven. Op zijn grafzerk staat vermeld, dat hij overleed als grietman van Ooststellingwerf.

We vinden in Winsemius, pag. 822, missive van Willem Lodewijk, graaf van Nassau. In dit schrijven wordt o.a. ook melding gemaakt van Eysa Terwisga. Wijl in dit stuk de verwarde toestand uit dien tijd van deze streek zoo goed uitkomt, laten we het hier in zijn geheel volgen:

Eaele, Erntfeste, Hooghghelerde, Vrome, Wijse, Lieve, besondere, goede Vrunden

Op uwer E. schrijven, ropende die versekertheit van die Sevenwoiden, ende om des Vyanst

incursien te weren, hebben wy Wygbold Barets by ons bescheyden, ende ons op die gheleghentheydt van dien ten vlijtichsten gheinformeert. Ende bevinden twee middelen, die men daertoe soude moghen ghebruyken, ofte dat men de geheele Drenthe oetiger maten soude mogen bevrijen, ofte die Huysluyden in de Wolden op Geweer stellen. Wat die Drenthe belangt, vinden wy t seive voorhandts niet practicable te wesen, midts dat men te voete over die Morassen allent-

nalven comen can. Ende sullen die Huyseren te Dwingel, Ruynen ende de kercke te Dievere, deur dien sy gantsch gheenens pas sluyten, daer toe seer weynichs voordeels doen conen. Niet-te-min sullen wy niet laten, hierop wyders te gedencken, ende ons beter te bevraghen. Wat, nu het anderde, die wapeninge der Huysluyden in den Sevenwolden aengaet, vinden wy dit middel voor het beste ende sekerste, ende dat men ordre stelle by den Huysluyden, dat sy die Frontier kercken van den Sevenwolden, als namelijck Oldeberkoop, Wolvega, daer nu gereets Lieuwe Feyckes light, Langedijck, ofte 't Huys van den Grietman Terwisga ende Beul, als eensdeels oock voormaets geschiedt is, besetten. Verhopende, dat daer deur den Vyant die macht sal genomen sijn, 't was vyantliker wijze teghen de voornoemde Huisluyden, als sy

geweert sijn ende neerstige Wacht houden, aen te vanghen, dewijl die Vyandt op 't sterckste gaende, tot alsulcke Exploicten boven dertigh Man niet plach te gebruycken. Ende wanneer hier boven u E. derwaerts eenighe Soldaten mochten begheeren, sullen wy dieselve op naerder schrijven daer toe die Patenten oversenden.

Bovendien dewijl men oock alhier doende is, om die Huysluyden van den Ommelanden insgelijcken op Geweer te stellen.

Solden wy gaern sien die Ordonancien, ende sonderlinghe die lasten bij uE. op dit stuck in Vriesland gemaekt. Begeerende derhalven uE. willen ons die metten eersten oversenden, om daer uyt alhier oock een sekeren voet te nemen. Hiermede Edele, Erentfeste, Hooghheleerde ende

wijse, Lieve besondere ende goede Vrienden, uE. Gode in sijn heylige bewaringhe bevelende.

Datum Groninghen den seven-den Augusti 1594.

UE. Dienstwillige
WILHELM LUDWICH
Graef zu Nassau.
(Wordt vervolgd.)

Vervolg.

Eeuwen en eeuwen heeft het kleine dorpje Appelscha daar achter de duinen gelegen; tot op den huidigen dag heeft het zich maar weinig uitgebreid. De aan-

was der bevolking zooals die plaats had in de andere dorpen onzer gemeente, en wel hoofdzakelijk in de 19e eeuw, kwam ten bate van Nieuw-Appelscha.

Landbouwbedrijf, ijmkerij en schapenhouderij in groote kudden waren steeds de bronnen van inkomsten; maar tot het midden der vorige eeuw waren er ook enkele neringdoenden en ambachtlieden gevestigd. In de eerste jaren der 19e eeuw waren er o.a. gevestigd een smid, een timmerman, een molenaar-bakker, een herbergier; en zeker woonden er ook een paar winkeliers. Ook moet er een steenbakkerij hebben gestaan.

Ook was er een schooltje; in den „Franschen tijd” werd er aan de kinderen ook een mondjevol Fransch geleerd. Het is afgebroken, toen de bevolking van Nieuw-Appelscha zoo sterk was vermeerderd, dat daar een school moest worden gesticht.

De korenmolen stond aan den weg naar Elsloo; hij zal in den regel wel gedraaid hebben ook voor Elsloo en Langedijke. De laatste, een zoogen. „standerrogmolen”, is in 1899 afgebroken. Deze was in 1702 herbouwd en wel uit een molen, die men te

Hoornstierzwaag voor afbraak had gekocht. In een balk boven de deur bevond zich de inscriptie: „Buigt u neder, buigt u voor uwen Heer”.

Bij dezen standermolen stonden van oudsher enkele kleine woningen: van den molenaar-bakker, van den ambtenaar voor de belasting op het gemaal en dan nog een derde of een vierde. Een zeer lange reeks van jaren is deze molen in het bezit geweest van één familie; deze heeft er den geslachtsnaam Mulder aan te danken.

Een boerenhofstede, de „Dijkplaats” dateert ook van eeuwen terug.

Meer in het centrum van het dorpje, dicht bij de kerk, stond de herberg of tapperij „De houten klinke”. Zijn schoonen naam heeft dit gebouw zekere te danken gehad aan een houten deurklink. Zal de meeste dagen het bezoek daar wel niet groot zijn geweest, op enkele dagen in het jaar kon het er zeer druk zijn. Vóór den aanleg van de kunstwegen reed men van verschillende kanten, ook vanuit Drenthe, door Oud-Appelscha met granen naar Gorredijk. Ook was het een pleisterplaats als men reed naar of terug kwam van de jaarmarkten te Steenwijk. Vergaderingen en samenkomsten werden ook in de „Houten Klinke” gehouden.

Tevens was er een tweede tapperij, een boerenhofstede, „De Hietzamp” genaamd.

Kerkelijk behoorde Appelscha tot in 1839 onder Oosterwolde, althans het werd door den predikant van O. bediend. Uitgespannen of verpoosd werd dan door den domine vrij zeker in „De Weeme”. Dit was een hofstede, in eigendom aan de kerk. Deze

broken en het land verkocht aan verschillende eigenaren. (Reservebosch).

In 1903 is de oude kerk afgebroken, en weer een nieuwe op dezelfde plaats gesticht. De afgebrokene moet zeer oud zijn geweest; het juiste jaar van stichting is echter niet bekend. In het gebouw waren de nissen nog zichtbaar, die herinnerden aan den Katholieken Eeredienst en waarin de Heiligenbeelden hadden gestaan. Toen de kerk nog aan de katholieken behoorde, had zij een hoogen stompen toren. In 1781 is een gedeelte van de kerk herbouwd en is vermoedelijk de hooge toren weggenomen. In 1850 is er, zoo 't heet, weer een toren afgebroken. Waarschijnlijk is dit een lichter torentje geweest, dat na 1781 op het gebouw was geplaatst.

Het afbreken van den zwaren, later zoo 't schijnt van een lichter, had zijn oorzaak denkkelijk in het verzakken van een gedeelte der muren van de kerk. Dit is zeker ook de reden geweest, dat men de zware klok, die oorspronkelijk in den toren heeft gehangen, een tijd buiten dienst heeft gesteld. Jarelang heeft ze in de kerk gestaan en eerst in de laatste jaren hangt ze in een klokkestoel naast de kerk.

Bij het afbreken der oude kerk in 1903 is weinig merkwaardigs gevonden. In het gebouw bleken graven te zijn geweest; echter ontbraken deksteen, ook was geen metselwerk aanwezig. In een der graven vond men drie steentjes, model als van estrikken, 13 bij 13 cm. Deze steentjes waren aan de eene zijde geel-bruin gegiazuurd. De juiste ouderdom dezer tegels kon moeilijk worden bepaald; van ouder datum dan de 15e eeuw waren er geen te vinden.

niet. In meerdere graven werden beenderen en schedels gevonden. Oud-Appelscha moet eenmaal onder zijn inwoners een reus hebben geteld; want uit de beender-resten in een der graven kon men besluiten, dat de begravene een lengte moet hebben gehad van 30—40 cM. boven normaal.

Op een steen in een der muren stonden de letters E. A. Op een loodfragment van het dak der kerk kwam een figuur voor; dit bleek te zijn een loodgietersteeken uit de 18e eeuw. Een herinnering dus aan de restauratie en torenafbraak van 1781.

De klok, die nog in gebruik is, heeft als randschrift: In . die . Eer . Godes . ende . doe . goede . Sancte . Nicolas . waern . ic . ghemaakt . in . den . jaere . MCCCCXXXV Johan van Bomen. Het instrument is dus van een zeer eerbiedwaardigen ouderdom.

Volgens het lidmatenboek van het jaar 1772 had Appelscha het volgende aantal leden der kerk: Boerestreek 10, Aekinga 12, Terwisga 6, de Bult 7 en op het hooge veen 3.

De nieuwe kerk is ingewijd op Zondag 18 October 1903 door ds. A. de Vries te Appelscha, naar aanl. van Ps. 84 : 2. Mede sprak toen ds. H. R. Meeuwenberg, tot 1902 predikant der Herv. Gem. aldaar.

Het aantal inwoners was in 1811 slechts 150, in 1840 220.

Den 14 Febr. 1818 werd onder Oud-Appelscha een voor dien tijd zeer voornaam „Huisboelgoed” gehouden. Vele voorwerpen, die toen werden verkocht, zijn bij een groot gedeelte van het tegenwoordig geslacht niet eens meer bij name bekend. Hier volgen eenige der „posten” die toen werden verkocht: bijdoeken,

schalen, vuurhekje, lampenaar, poester, treeft, eide, kroode, jok, haal, kanne, elstok, snoeimes, schaatsen, kruithoorn, keserasper, kortmes, bitten, scheere, bijekrammen, bijekappe, unster, hekel, weitas, haspel, doekgieter, snaphaan, vogelkouw, schrijfkiste, zigte, persekleed, 9 perceelen boeken, tielen, mostertmolen, hangijzer, koffietromme, sluitkorf, tinnenpot, tinnenborden, houwer, hoosen, mansrok, buis, deken, overslag, kamizool, overrok, broek, vest, hoed, linnen, 41 hemden, 26 lakens, peuldoek, kussensloopen, tafelkleed, tafellaken, melktonne, hoenders, klokhanen, hennen, zijdendoeken, onderst, hanschen, handschoenen, hemtrock, 4 perc. webbedoek, 1¹/₄ el zelfret, gaspen, broekgaspen, horologieketting, zilveren voorwerpen als: lepel, vingerhoed, horologie, scheer, broekgaspen, boeken, testament en bijbel; gouden voorwerpen, als: gaspen, haken, kroon en knoopen, etc., samen 450 posten. De opbrengst was f 587.12.

Thans nog iets over de betekenis der namen Appelsga, Aekinga en Terwisga.

Ga = gouwe. In 't Friesch betekent gea streek, zoowel als dorp (volgens Buitenrust Hettema). De achtervoegsels Ga duiden hier dan drie miniatuurgouwen of dorpjes aan.

Moeilijker wordt het, om uit te maken, wie of wat de aanleiding was deze ga's of gouwen nu Appelsga, Terwisga en Aekinga te noemen. Vaak en zeker ook hier is de naam van een eigenaar van een of meer woningen of een streek aanleiding geweest een dorp van een naam te voorzien. Wij meenen dat ook te zien b.v.

in den naam Makkinga, in de namen van vele gehuchten om Oosterwolde. Om dit goed te kunnen bevatten, moeten we ons terug denken in den tijd, dat al die dorpen en gehuchten nog s'echts bestonden in de vestiging van één gezin of één familie. Het patriarchale, dat heerschte in dien ouden tijd in de familie-verhoudingen, in aanmerking genomen kan het ons niet anders dan zeer waarschijnlijk en verklaarbaar voorkomen, dat het familie- of stamhoofd zijn naam gaf aan de gouw, ga. Van vele dorpen zal de naam in den loop der eeuwen reeds veel verbasterd zijn, zoodat het natuurlijk vaak zoo goed als onmogelijk is, den oorspronkelijken persoonsnaam er in terug te vinden; terwijl ook vele voornamen van thans zeer verschillen in uitspraak en spelling met die van vroeger dagen.

Nadat wij de sporen uit het tijdperk der praehistorie in dit artikel reeds hadden behandeld, vernamen wij, dat bij den bouw van het Jongenshuis in het heideveld ten Z.O. van de Duinen een drietal steenen bijlen of beitels voor den dag zijn gekomen; voorwerpen dus uit het neolithisch (jong-steenen) tijdperk.

Wordt vervolgd.

IV

Thans gaan wij ons bepalen tot de geschiedenis van **Nieuw-Appelscha of Hoog-Appelscha**, de veenkolonie.

Het dorp heeft geheel zijn ontstaan te danken aan het in exploitatie brengen van de veengronden aldaar.

Ter onderscheiding van het reeds bestaande dorpje Appelscha, werd de aanleg langs het pas gegraven kanaal Nieuw-Appelscha genoemd: hierdoor kreeg allens het reeds bestaande gedeelte het

toevoegsel van „Oud”.

Ten Noord-Oosten van Oud-Appelscha strekten zich de onafzienbare hoogveenen uit; zij liepen door tot achter Fochteloo, tot in Drente. Tot in het begin der 19e eeuw lagen die velden daar onaangeroerd; mocht op een enkele plaats, op een zandrug, al eens een eenzame primitieve hut hebben gestaan (zie onder Oud-Appelscha), de sporen hiervan waren zoo goed als verdwenen. Toen kwam de tijd, dat de mensch zijn begeerige blikken sloeg op den rijkdom, die daar nog sliep in den bodem; dat er vaarten en wijken werden gegraven, om die bodemschatten weg te kunnen voeren. En waaraan het dorp Nieuw-Appelscha zijn ontstaan had te danken.

Wel zal er voor dien tijd wel eens een turfje zijn gestoken, ja, zullen waarschijnlijk reeds eeuwen lang de landlieden in de omgeving hun huisbrand er hebben gehaald. Maar „in het veen komt het op geen turfje aan” en de voorraad in het bijna onmetelijke veld werd er niet minder door. Dat de mensch reeds sinds oertijden bekend moet zijn geweest met het branden van gedroogden veengrond, ligt eigenlijk geheel voor de hand. Het eerste houtvuurtje, dat de bewoner van den voortijd stookte op een drogen veengrond, leerde hem vanzelf den aard van deze substantie kennen, ja, reeds de eerste bliksemstraal die sloeg in het door de zomerzon gebiakerd veen, verschaftte hem het veelbegeerde vuur en de wetenschap dat de droge halfvergane plantenresten den Vuurgod vasthielden. We durven daarom veilig aan te nemen, dat de mensch al de duizenden jaren dat hij met h
ur wist om te gaan, oof

veen zal hebben gebruikt, daar waar hij het vond en daar waar hij het noodig had.

Zeiden ook niet reeds de Romeinen, dat de bewoners van deze lage landen „gedroogde aarde” brandden?

Over het graven van turf onder Bakkeveen in de 12e en 13e eeuw wordt door Winsemius melding gemaakt.

Het was echter reeds het midden der 16e eeuw, voor met het turfgraven op groote schaal werd begonnen, althans in Friesland. Toen werden de veengronden in Schoterland in exploitatie gebracht en ontstond Heerenveen. Langzaam breidde de verving zich uit naar deze streken. Meerdere veendorpen verrezen, als: Drachten Gorredijk.

Er bestaat een eigenaardig boekje, gedrukt in 1767, waarin de veenarbeider Marten Jans te Lippenhuizen de „overheerlijke en nuttige voordeelen der Hooge Veengraverijen” bezingt.

Deze dichter geeft van zichzelf deze biografie:

„Die dit schreef, van het Turref-
[werk,
Was geenzins een geleerde klerk.
Maar een Arbeider in het veen;
En dat veel jaren agter een.

In Gruppen en in Graverij:
Kan daar nog niet, van raken vrij.
Al is zijn tijd, verlopen klaar,
Tot in de Vier-en-Vijftig jaar.”

We ontleenen aan zijn zang:
„Wat zijnder menigten, van
[treffelijke Boeren,
Wier Land dat eertijds was
[beleijt met rouwe Moeren;
Beschou maar eens de streek, van
[Zuiderhuister-veen,
Langs Ureterper-vaart, de Dragten
[ook met een,
Gaet men van 't Heerenveen, eens
[langs de Knijpe treden,

Wat ziet men schoonder land,
[in veelheid daar op heden.

Gaet men wat Oostwaarts aan,
[bij Korte-zwagen door,

Wat komt ons daar een velt, van
[vrugtbaar Veenlant voor.

Treed m' wat verder aan, door
[t Dorp van Lippenhuisen,

Wat vindt men langs die Vaart,
[Veenlanden en ook huisen.

Nu staan in volle Fleur, daar
[eertijds zat het Veen,

Die ik 't wel heb gekend, daar
[stond er naulijks Een.

Hoe zijn bij Mijne tijd, vermeerde
[al dese Dorpen;

Ja, hoe is ook daar door, de
[Luyster opgeworpen?

Van Vlekken overschoon, beschou
[de Gorredijk;

Als ook 't Heeren-veen, Gij hebt
[een klaren blijk,

Dat daar de Neering van, de
[Hoog-vergraven Venen,

Al zulken aangroei daar, in
[haasten is verschenen;

En dat derselver Fleur, van Jaar
[tot Jaar groeit aan,

Hoe sterker dat dit werk, wort
[daar omtrent gedaan;

Weekmerkten, Kermissen, ziet
[men ook sterk Floeren;

Vermits, het Land en Vee, zoo
[krachtig gaat vermeren.

Zo dat het yder keer, een over-
[vloet brengt aan,

Van Jong en Ouder Vee, en van
[t geboude Graan.

O Groote! Voorraads-schuur!
[door al die Hoge-venen,

Vraagt iemand dan of die, ook
[niet haast zijn verdwenen?

Daar nu zoo lange tijd, veel
Veenland is ontbloot?

o Neen, geliefde Vriend, die
[Voorraad is nog groot!

Daar is nog zo een Veld, van
[deze Stoff' behouden,

Dat wij 't Morgental niet ligt
[begroten zouden.

Het dorp de Hemrik langs, daar
 [bij nog Wijnjeterp,
 Voor ver het grootst gedeelt, Ik
 [dan mijn oogen werp.
 Zuidwaarts in Schoterland, nog
 [meer is daar ter stede,
 Langs Jubbega geheel, en Horn-
 [sterzwaag ook mede;
 En vorders daar nog bij, den
 [dorpe Donkerbroek,
 Waar nevens ook nog is al vrij
 [een grooten hoek
 Ga ik wat Oostwaarts aan, en na
 [de Haule treden
 Als ook 't Vogtelo, wat Vener
 [daar ter Steden
 Een Veld, zo wonder groot, en
 veel en overschoon
 Van Spezie en van diept', dat
 het schier spant de kroon
 Zo ik mij daar van af na 't Land
 [schap Drent wou keren
 Of dat van Groningen daar zal'
 [ook niet ontberen
 Aan zulk een Veld van Veen, da
 [niemant zeggen kan
 Als Hij het overziet, daar is e
 't einde van.
 Wordt vervolgd.

V.

Omtrent het graven der vaart naar Appelscha lezen wij bij H. Suringar in „Friesland en de Friezen“:

„In het begin der 18e eeuw (1704) verkregen A. Lyclama à Nijeholt en mede-eigenaren octrooi van de Staten van Friesland om de toen reeds bestaande Opsterlandsche vaart te verlengen door Lppenhuizen, Hemrik en Wijnjeterp. en toen deze veenen

na ongeveer zeventig jaren grootendeels waren vergraven, bezaamde de heer D. de Blocq Lyclama à Nijeholt (1770—1780) een verdere oplegging der vaart. In 1777 ontving hij daartoe acten van consent van de eigenaren; zijn plan werd begunstigd door

73
 het landschap Drenthe, dat in den afvoer zijner veenen naar de Zuiderzee door Overijsel werd bemoeilijkt, en in 1780 contracteerde Drenthe met hem, dat de vaart der compagnons zou worden vereenigd met de Smildervaart, ten einde deze een doorvaart door Friesland zou erlangen: daarbij werd bepaald dat de Friesche deelgenooten de verlenging van de vaart zouden maken tot aan de grenzen van Opsterland en Ooststellingwerf, terwijl Drenthe zich belastte met het graven van het gedeelte aanvangende bij de rivier de Kuinder, verder door geheel Ooststellingwerf en de Wittewijk in de Smildervaart.

Het octrooi hiertoe werd in 1781 verkregen en daarbij bepaald dat het bovenste verlaat bij de landscheiding zou worden gelegd; dat nimmer ander water uit Drenthe — 't welk nog aanmerkelijk hooger ligt dan de zuiderzoom van Friesland — zoude worden toegelaten dan het voor de schutting noodige, en dat ter weerszijden van het verlaat langs de scheiding bij provisie een onvergraven strook veen zoude blijven zitten van 20 koningsroeden. Terwijl men van de zijde der Friesche compagnons aan den arbeid trok en een som van f 80.000 liet vergraven, zoodat dezerzijds het bij 't contract bepaalde al spoedig nagenoeg geheel gereed kwam, maakte Drenthe, dat inmiddels den afvoer

langs Zwartsluis voor zijn verveeningen had gekregen en dus thans geen overwegend belang bij een gemeenschap door Friesland had, eerst allerlei zwarigheden, maar toch werd in 1790 gedwongen een aanvang te maken zoodat ook zijnerzijds een geul of vaart werd gegraven van de

Tjonger door Oosterwolde en Appelscha tot aan de veengronden aldaar, die ook, voorzoover noodig werden vergraven voor de oplegging van de Wittewijk, 't welk ongeveer f 40.000 kostte. Doch zoover gevorderd, staakte Drenthe eensklaps het werk. De revolutie van 1795 viel in, de een- en ondeelbaarheid der republiek werd verklaard, het landschap verloor zijn souvereiniteit, verschillende staatsbesturen volgden elkaar op, en ofschoon de compagnons zich bij herhaling tot dezen wendden, om voortgang van het werk volgens het contract, bleef alles aanvankelijk vruchteloos. In 1804 sloten de gezamenlijke erven en representanten van den heer A. Lycklama à Nijeholt, als eigenaars van de Opsterlandsche vaart met hare verlen-
ging in Ooststellingwerf, der veenen onder Appelscha, Fochteloo en Haule enz., een conventie wegens het beheer daarvan in het vervolg, waarbij werd bepaald dat indien men niet kon geraken tot de uitvoering van het contract, de vaart zou worden opgelegd tot in de veenen van Appelscha.

Thans werd het vraagstuk opgeworpen of een vereeniging der kanalen van Drenthe en Friesland wel geraden zoude zijn, daar vooreerst in tijden van droogte het water misschien aan Drenthe zou worden onttrokken, en vervolgens of Friesland in den winter geen overlast zou lijden van het Drentsche water, daar bij de toenemende vergraving de veenen in dit jaargetijde veel meer water zouden kunnen leveren dan de kanalen zouden kunnen bevatten en afvoeren. Daartegenover stelden de compagnons het aanbod om afstand te doen van de vroeger bepaalde verbinding wanneer

hun siechts de vrijheid werd gelaten zich overigens zelve te redden en hun als schadeloosstelling de reeds op kosten van Drenthe gegravene geul werd overgedragen. Dit werd bepaald bij besluit van koning Lodewijk den 2 Juni 1804. Daarna zijn de compagnons door de keizerlijke regeering nog herhaaldelijk lastig gevallen over ontwerpen enz., maar na 1813 hebben zij, geheel op zich zelve en voor eigen kosten, de vaart door Oosterwolde en tot in en door Appelscha vervolgd, ten einde te geraken tot de verkooping van het hoogveen aldaar, welke eerste plaats greep in 1827. Die oplegging, in 1816 en 1817 voortgezet tot het vijfde verlaat, bij Nanninga, vorderde steeds, naar gelang der achtereenvolgende veenverkooping; ze werd eindelijk gebracht tot aan den dam bij de Wittewijk tusschen de provinciën Friesland en Drenthe. Aanzienlijke sommen werden hiertoe besteed: van 1816—1841 waren geldleeningen noodig tot een bedrag van ruim f 120.000 grootendeels ten behoeve van de vaart door Appelscha met aanhoorige werken; tevens zijn al de zeer belangrijke opkomsten der veenen onder Haulerwijk van 1816—1846, en die onder Appelscha van 1827—1846 aan die werken gebruikt. Eerst sedert 1846 hebben meer of minder belangrijke uitdeelingen aan de aandeelhouders der compagnie plaats gehad."

Onze gemeente, althans de dorpen die aan de nieuw gegraven vaart lagen, profiteerde direct van het in exploitatie brengen der veenen en het vervoer door het kanaal. We zien b.v. dat de dorpen Donkerbroek en Oosterwolde en zelfs Makkinga, dat niet

direct aan den waterweg lag, snel in zielen aantal vooruitgingen.

Donkerbroek telde in 1815 493 inwoners, in 1840 reeds 749, Oosterwolde in 1815 495, in 1840 826, Makkinga in 1811 299, in 1840 432.

Eenige data :

Sluis 3 te Hemrik is gebouwd in 1755; sluis 4 te Wijnjeterp in 1755; in 1803 werd daar een steenen sluis gemaakt. De eerste brug te Donkerbroek werd in 1798 gelegd. Vermoedelijk is de Tjonger-Duiker gelegd in 1815. Sluis 5 te Nanninga werd in 1816 gesticht; de eerste brug te Oosterwolde werd tevens in 1816 gesticht. Sluis 6 te Fochteloo dateert van 1818; Sluis 7, Stokersvallaat, te Appelscha van 1819. Sluis 8 te Appelscha is gesticht in 1820.

De verbinding van de Drentsche met de Frieche wateren, het doorgraven van de „Scheid”, kwam eerst in 1894 tot stand.

Van Gorredijk tot in Appelscha zijn er met de damsluis 9 vallaten. Ongerekend de Scheiding is er een peilverschil van 11 Meter.

Zoodra de vaart was gegraven en men de veenderijen begon aan te pakken, ontwikkelde Nieuw-Appelscha zich tot een dorp. En binnen enkele jaren had zich reeds een flinke plaats ontwikkeld.

Het zielen aantal van Appelscha (toen nog uitsluitend Oud-Appelscha) bedroeg in 1811 slechts 150. Toen in 1827 met de verveening werd begonnen, bleken er nog maar enkele nieuwe gezinnen te zijn gevestigd; althans in 1832 waren er met Oud-Appelscha nog niet meer dan 367 inwoners. Acht jaar later was het zielen aantal echter reeds 885 w. v. 220 onder Oud-A. In 1848 telde het dorp 1036 inwoners, in 1856 1762, in 1860

2008 in 1875 2300. In deze jaren ongeveer bereikte de verveening zijn hoogtepunt, want er had een kleine daling plaats in het bevolkingscijfer. In 1901 was het aantal 2268, dus bij 1875 een teruggang van 32. In de tusschenliggende jaren waren er successievelijk gezinnen vertrokken naar jongere veenderijen. Hierop is weder een tijdperk van vooruitgang gevolgd, door het in cultuur brengen der van het veen ontblootte gronden. Den 1 Januari 1925 bedroeg het aantal inwoners 2809. Appelscha is hiermede het grootste dorp onzer gemeente.

Wordt vervolgd

VI.

Nogmaals citeeren wij met het volgende uit H. Suringar, waar deze een schetsje geeft van de bedrijvigheid in de veenen te Appelscha op haar hoogtepunt (1877) „Sedert het jaar 1827, zijnde dat van den aanvang der eigenlijke ontginning aldaar, heeft zich de kleine bevolking te Appelscha uitgezet tot 2300 inwoners (n.l. in 1877). Opmerkelijk is het, dat deze bevolking, aan den zoom van Drenthe wonende, het Friesch spreekt zoo zuiver als ware men in 't midden van de provincie; een gevolg ongetwijfeld hiervan, dat de bevolking van Appelscha steeds door Friezen is vermeerderd. Het hoofdbedrijf der inwoners is op de verveening gericht; bijna jaarlijks wordt er te Appelscha een publieke veenverkoopning gehouden: de ondergrond, die later in ontginning wordt gebracht, is daarbij niet begrepen. De koopers dezer stukken of perceelen (de verveeners), die voor de vergraving er van eene reeks van jaren noodig hebben, nemen tevens de verplichting op zich om de

veenvaarten of wijken binnen een korter tijdsbestek te verlengen

zoodat b. d. voortgaande verlenging dezer vaarten de verveening over een aanmerkelijke breedte voortgaat De ruimte, benoodigd voor de veenvaart en om het daaruit komende zand te bergen, wordt het eerst vergraven; met een kunstterm noemt men dit wijk-splitten.

De turf wordt met een werktuig, de stikker genaamd, op de maat verdeeld, afgestoken, vervolgens in slagen verzameld, om op het veld te drogen, en na genoegzame bewerking wordt ze in hopen gebracht, en met plaggen of heideschalen bedekt tegen het verweeren.

De werklieden in deze veenderij arbeiden veeltijds in ploegen of spannen, terwijl het graafwerk doorgaans per „stuk” of per „dagwerk” turf wordt uitgevoerd Het drogen der turf en de andere werkzaamheden in de veenderij worden meestal door vrouwelijk personeel verricht, zoodat de verdiensten van een ingezeten arbeidersgezin in de veenderij - meest allen die er arbeiden wonen er ook - hetwelk over een genoegzame arbeidskracht heeft te beschikken, soms ongeveer f 800. - per jaar kan bedragen. Na afloop der turfgraverij zoekt de arbeider daarenboven wat te verdienen door elders werkzaam te zijn aan het binnenhalen van den oogst of aan kanaalgraverijen. In den winter vindt hij dikwerf tehuis werk als hij een eigen hoekje grond heeft te verbeteren of bezigheid erlangt in de voortgaande ontginning der woeste ondergronden.

Over een lengte van 50.000 meters vertakken zich thans reeds de veenvaarten (wijken) vanuit

het hooftkanaal in de gedeeltelijk afgegraven en onvergraven klijnlanden. De jaarlijksche uitvoer wordt geraamd op ruim 3 miljoen Hectoliter lange turf, voornamelijk ten behoeve der fabrieken. Honderden schepen zijn daarmee in het drukst van de turfvaart bezig en voeren het product langs de Compagnonsvaart — wier eigenaren tevens de grootste massa veenen hier en onder Fochteloo bezitten — tot Gorredijk en vandaar verder naar de bestemmingsplaats.

De beboekweiting van het veen gaat, ook in de velden nabij de exploitatie gelegen, nog geregeld haren gang en houdt daar eerst op als het veld aan de snede komt. Ook schapenteelt wordt nog altijd op groote schaal gedreven: ongeveer 7000 stuks vinden er op de heidevelden hun voedsel, in kudden vereenigd onder een opzichter (scheper); zij worden hoofdzakelijk gehouden om wol voort te brengen en des nachts gedreven in schaapskooien om mest te leveren tot ondersteuning van het landbouwbedrijf. Naarmate de ontginning der heidevelden vordert, vermindert natuurlijk het aantal schapen en wordt de schaaphouderij door een meer rationeelen landbouw vervangen.

Zoodra de veenbedding is verdwenen, wordt de ontbloote ondergrond tot bouw- en weiland aangelegd en de oerbanken (zand door ijzer aaneengebakken), die menigwerf in den grond onder het veen voorkomen, gebroken De bovenste, lichtere veenlaag, die voor de turfgraverij geen waarde had en achtergelaten werd, verleent bij de ontginning van den ondergrond dikwerf belangrijke diensten, want zij is zeer sponsachtig en heeft daardoor in groote

mate het vermogen om vuchten op te slorpen; bovendien verandert het veen in teelaarde zoodra het losgebroken en aanhoudend dooreen gewerkt wordt, zoodat de lucht vrijen toegang verkrijgt. De kanalen, die hebben gediend voor den afvoer van turf, worden thans gebruikt tot aanvoer van mest".

De toestand heeft zich sinds dien (1877) zeer gewijzigd. In Appelscha zelf vindt men weinig veen meer; de wijken dienen tot achter Fochteloo verlengd, zal er nog een belangrijke hoeveelheid turf kunnen worden gegraven. In de laatste jaren is echter de toestand in het veenbedrijf niet rooskleurig. De teelt van veenboekweit is sinds lange jaren reeds opgehouden; ze was niet meer loonend. Drentsche schapen worden niet meer gehouden op

de heide; de kunstmest heeft het vroegere mest-tekort opgeheven. Daarentegen heeft de ontginning en voor een klein gedeelte bebossching der ondergronden verderen voortgang gemaakt.

Zooals wij in den aanvang van onze schets vermeldten is in 1827 de eerste veenverkoop gehouden; in 1828 ving de eerste vergraving aan. Perceel één was toen de grond waarop o.a. thans het huis staat van den heer L. de Jong, opzichter der Compagnons; perceel twee aan den anderen kant der eerste wijk, waar thans de boerderij van den heer K. K. Jongstra is gelegen; perceel drie lag tegenover de bovenbrug, thans de boerderij van mej. de wed. G. Stoker. Wie toen koopers der perceelen waren is ons niet bekend. Volgens een andere informatie was de nummering der perceelen bij den eersten verkoop een andere; wel was volgens deze het veen vanaf de le wijk en bijlans de vaart het eerste dat aan de snee kwam.

De eerste verkoop waarvan ons iets meer bekend is, is die

van 1843. Toen waren koopers de heeren: v. d. Sluis, v. d. Meulen, J. L. Dijkstra, J. P. v. d. Velde, A. G. de Jong, A. Zwart, J. Landmeter e.a. De verkoop geschiedde per oude veenroede; de prijs hiervan varieerde van 40 cent tot f 2.05. De grootte der perceelen bedroeg gemiddeld $2\frac{1}{2}$ H.A.; sommige waren echter 3 bunders en eenige ellen. Van dezen verkoop had de inzet plaats te Appelscha in het Compagnonslogement en de finale te Oosterwolde

Wordt vervolgd.

VII

Bij den aanvang van het veen, juist tegenover de eerste wijk, is „Augustinus-state" gesticht. De naam komt van Augustinus Lyclama à Nijholt, grietman van Opsterland, die een zeer belangrijk aandeel heeft gehad in het in exploitatie brengen der hooge veengronden in Opsterland en Ooststellingwerf.

Toen met de verveening een aanvang was gemaakt werd er, met medewerking van de Heeren Compagnons, een verzoek aan den Grietenijraad gedaan, om een reglement te willen vaststellen „tot oprichting, samenstelling en instandhouding eener Reservekas, spruitende uit den verkoop van hooge venen te Appelscha, en ten behoeve van het armenfonds aldaar". In 1828 werden tot „Committeerden v. d. Reservekas" voor den tijd van 4 jaar benoemd drie landbouwers van Oud-Appelscha: Lammert Jans Thiesinga (als boekhouder) Geert Jans van den Bult en Lammert Lefferts Oosterloo. Nieuw-Appelscha had toen nog zeer weinig inwoners; dit zal ook de reden zijn geweest, dat als bestuur van een Reservekas, uit de opbrengsten der venen voortkomende, drie landbouwers uit Oud-Appelscha werden be-

noemd. Successievelijk heeft deze kas belangrijke bezittingen gekregen. Haar schoon aangelegde bosschen hebben het aangename der omgeving zeer bevorderd.

Van enkele namen in de plaats kan men nog de herkomst nagaan. De Willemstad b.v. heeft haar naam ontvangen van een zekeren Willem de Wilde, die daar ter plaatse het eerste huis bouwde. Stokersvallaat kreeg zijn naam van den eersten sluiswachter aldaar, Hans Stoker. Hildenberg heeft meent men den naam gekregen van een zekere Hillegien, die daar het eerst in een hutje woonde. Aan de Kerkelaan stonden de eerste Chr. Afgescheiden

kerk en pastorie In Boven-Appelscha had men indertijd een tapperij met den fraaien naam van „Sloep-in”.

In 1828 werden de eerste woningen voor de arbeiders aan de vaart gebouwd. Van deze staan er thans, meenen we, nog een paar.

De eerste kerk van de Afgescheiden Gemeente, later Gereformeerde Gemeente genoemd, stond, zooals we zeiden, aan de Kerkelaan. Den 7 Februari 1836 werd deze gemeente opgericht.

Op de thans bestaande kerk aan de vaart staat vermeld: „De eerste steen is gelegd door ds. J. Tiesinga 1841 en bij herbouw aan door J. G. W. zn. van ds. G. Wissink 1856. Op een anderen steen staat: „Laus. Deo. Eben. Haëzer”.

De kerk van de Doopsgezinden werd gebouwd in 1867. De eerste steen is gelegd den 16 April door Jhr. Mr. G. W. F. Lyclama à Nijeholt, oud-burgemeester van Ooststellingwerf. In 1919 zijn kerk en pastorie publiek verkocht. De kerk is toen afgebroken, zooals

bij den verkoop was bepaald.

De eerste en eenigste predikant bij de Doopsgezinde gemeente is geweest ds. Boetje.

Voor de Ned. Herv. Gemeente werd in 1869 een kerk bij de vaart gesticht. De eerste steenlegging geschiedde door Mr. P. A. Bergsma, burgemeester van Ooststellingwerf, den 5 Juli. Op een steen staat mede vermeld: „Tijdens de stichting dezer kerk waren kerkvoogden Ijpe P. Reitsma, Jan G. Stoker, Adam Vondeling, Pieter S. Schaaf en Hendrik A. Zwart.”

De Raad der gemeente besloot 15 Juni 1870 om op deze kerk een toren te laten bouwen en er een uurwerk in te doen plaatsen. De torenklok dateert van 1872 en is gegoten door Gebr. v. Bergen. Het orgel in deze kerk is een geschenk van den heer A. W. v. d. Sluis, vervener te Appelscha; het is in 1900 geplaatst.

Predikanten bij de Gereformeerde Gemeente zijn geweest: 1841—1846 J. L. Tiesinga.

1849—1855 R. L. v. d. Scheer.
1855—1888 G. Wissink.
1890—1892 D. Vrieling.
1894—1898 G. J. Hekkert.
1899—1912 P. Koster (Leclend Ouderling).

1912—1917 J. Waterink.
1918—1922 A. Ph. S. Schaafsma.
1924— H. M. Ploeger.

Predikanten bij de Ned. Herv. Gemeente; vanaf 1839 (voor dien tijd met Oosterwolde gecombineerd):

1839—1842 C. Meijer.
1843—1847 A. Maagh Meijer Jz.
1847—1851 A. G. Rijkens.
1851—1870 H. H. Okken.
1871—1874 A. Wassenbergh.
1875—1878 A. F. v. d. Scheer.
1892—1894 C. R. v. Lelyveld.

1896—1898 W. H. Liefstink.
1900—1902 H. R. Meeuwenberg.
1902—1921 A. de Vries.
1921— Th. H. Tonsbeek.

Zooals we onder Oud-Appelscha aangaven, is daar indertijd een schooltje geweest. Als hoofden hiervan vinden we aange- teekend :

1816 A. J. Kuiper.
1819—1822 L. S. Poutsma.
1822—1825 J. L. Thiesinga.
1825—1827 G. W. Bouwknecht.
1827—1839 K. L. Cats.

Vermoedelijk is in deze jaren het schooltje opgeheven en zijn de volgende personen hoofden geweest aan de o. l. school te Appelscha-beneden:

1839—1846 P. Uri
1846—1863 H. Uri
1863—1885 H. L. de Jong.
1885—1886 A. Borggreve.
1886—1888 F. Kiers.
1889—1906 H. Brouwer
1906—1911 J. M. Nennstiehl.
1912—1914 J. Dijkstra.
1914—1917 L. Statema.
1917— U. Tijmstra.

In 1876 werd te Appelscha-boven een school gesticht. Als hoofden fungeerden :

1876—1885 D. Oosterkamp
1885—1920 J. K. de Jong.
1920—1924 K. Vlieg.
1924— J. Lugtmeier.

Den 4 Juli 1911 werd er een Christelijke school geopend.

Hiervan waren hoofden :
van de oprichting tot 1925 C. Atgn
van 1925 tot . . . . S. v. Dijk.

Hoe het vroeger met het onder- wijs was gesteld kan blijken uit het volgende :

H. Uri stond alleen in een school met een 130 à 140 leer- lingen. Somis assisteerde zijn dochter; ook wel hielpen de oudste leerlingen mede om de Heiligen vol met wetenschap te

stoppen. Een onderwijzer (hulp) uit dien tijd, woonachtig te Appel- scha, was zeker wel doordrongen van de idee, de menschheid wijs te maken; althans hij vergat om zijn vier zonen lezen en schrijven te leeren. Zij zijn hun heele leven analphabeten gebleven.

Wordt vervolgd

VIII

Als algemeene Opzieners voor de H.H. Compagnons voor Hau- lerwijk, Appelscha en Fochteloo hebben elkander opgevolgd de heeren A. B. Prakken, B. A. Prakken en Y. W. Feikema.

Het dagelijksch toezicht op de veenen hadden de heeren Klaas H. de Vries, Kerst P. Jongmsa, Klaas K. Jongmsa. Thans is de heer L. de Jong met het opzicht belast.

De jaarmarkten op den 3en Dinsdag in Juni en den 2en Dinsdag in Oct kreeg Appelscha bij Raadsbesluit van den 23 Juni 1864. Tot instellen van de voor- jaarsmarkt op den 3en Dinsdag in April werd besloten door den Raad op 15 Aug 1895.

De straatweg naar- en door Appelscha is gelegd in 1853.

In 1894 is de boven-brug over de hoofdvaart tot stand gekomen.

De vaart is, in 1883 aan de provincie overgedragen.

In 1922 is het Volkssanatorium in de Duinen geopend.

In 1924 is de Herv. Kerk ver- bouwd en is de hoogspannings- kabel van het Prov Electriciteits- bedrijf naar hier doorgetrokken.

Een eigenaardig gebruik was in vroeger dagen dat der „Lawejj”. De Lawejj bestond uit een hooge paal, waar bovenaan een stok was bevestigd met aan het uit- einde een korf of mand. Deze stok met mand kon op en neer worden bewogen

Het toestel stond naast het Compagnonslogement. Het diende om aan het werkvolk in de veenen den tijd aan te geven; ja, eigenlijk kon geheel Appelscha zijn klok of zijn horloge regelen naar de Laweij. Immers op bepaalde tijden werd de mand in zijn hoogsten stand gezet; namelijk 's morgens van 10—10^{1/2} uur en 's namiddags 2 uur, als de arbeid in de veenen werd neergelegd.

Vermoedelijk is het gebruik dezer Laweij van zeer ouden datum; althans in sommige streken. Wij vernamen dat o.a. Jubbega reeds vóór Appelscha zijn Laweij had. De juiste beteekenis

van het woord zelve is ons niet bekend.

Toen de Herv. Kerk te Nieuw-Appelscha zijn toren en zijn torenuurwerk kreeg, geraakte de Laweij overbodig. Na een diensttijd van pl.m. 50 jaar werd ze in 1876 door de verveners onderling verkocht; ze bracht f 28 op.

De Laweij heeft haar naam gegeven aan de vereeniging „Laweij's-contract". Het was een vereeniging der verveners, die telken jare in Maart haar jaarvergadering hield. Alsdan werden o.a. de loonen voor het turfgraven vastgesteld voor het loopende jaar; overeenkomsten werden gemaakt voor het leggen van scheidings- en afwateringsslooten enz. Des zomers onderhield het Laweij's-contract brandwachts in de veenen. Zoo vonden we nog een berichtje in een courant van 1880, waarin van een besluit van Laweij's-contract werd gewag gemaakt om brandwachten in de veenderij aan te stellen en de veenarbeiders te gelasten om vóór 12 uur 's middags hun koffievuur te dooven.

De vereeniging kreeg allengs een officieel aanzien; ongeveer 1870 werd ze Koninklijk goedgekeurd. Ze bestaat thans nog

(SLOT).

We kunnen niet een — zij het ook een zeer onvolledige en beknopte — geschiedenis van Appelscha schrijven, zonder ook de Duinen aan te roeren.

De Duinen toch hebben er steeds toe bijgedragen om Appelscha tot in verren omtrek bekend te maken. Ze hebben sinds jaren veel bezoekers getrokken; vooral in de laatste jaren is er in de zomermaanden een buitengewoon druk bezoek.

In vroegeren tijd konden de Duinen ook zeer tot last en schade zijn voor de om- of aanwonenden. Ze waren toen voor het grootste deel onbeboscht en onbegroeid. Wanneer dan in drogen tijd harde wind opstak en deze het goud-gele zand opjoeg, dan was de heele streek in een wolk gehuld. En menig aanliggend stuk land verdween allengs onder het stuifzand; zelfs weet men, dat men enkele huisjes moest verplaatsen, die gevaar liepen door de zich verplaatsende Duinen te worden ingesloten. Men weet nog te vertellen, dat een huisgezin in den nacht zijn woning naast de Duinen moest verlaten wegens het woeden van een zandstorm. Toen men den volgenden morgen ging kijken hoe de zaak er bij stond, bleek het geheele huisje reeds onder de verplaatste duinen te zijn verdwenen. Heeft misschien sinds eeuwen de nederzetting zich moeten verplaatsen en liggen de oudste sporen van Appelscha onder het duinzand bedolven? Dit is zeer waarschijnlijk.

Langzamerhand hebben zich verschillende eigenaren van aangrenzende gronden vereenigd, om door beplanting en bezaaiing de schade door het stuifzand te

beperken. In den laatsten tijd, nu de Staat eigenares is geworden van de Duinen, over een zeer groote oppervlakte, wordt jaar op jaar het beplante deel uitgebreid

en wordt daardoor de omgeving zeer verfraaid en aangenamer gemaakt.

De Duinen bedekken over een uitgestrektheid van ongeveer 500 H.A. het veen of den oorspronkelijken heidegrond. De Boschberg, aan het begin der Duinen, is een hoogte van circa 20 meter. Deze en zijn naaste omgeving zijn vooral een gezochte ontspanningsplaats geworden.

Bekend zijn uit de jaren 1860-62 de groote Bergfeesten. Deze feesten bestonden uit het houden van zang- en muziekuivoeringen, volksspelen en het houden van draverijen van paarden onder den man om betrekkelijk hooge prijzen. Voor deze draverijen is met veel moeite en kosten een afzonderlijke baan aangelegd.

Tusschen Boschberg en harddraversbaan was in die dagen een ruime vlakte, waarop een tent was geplaatst van zeer grooten omvang. Verder was hier ruimte genoeg om verschillende volksspelen te houden. Op de heuvels in den omtrek stonden tenten voor zang- en muziekuivoeringen etc. Aan den ingang der Duinen stonden kramen en dissen met diverse eetwaren.

Uit tal van plaatsen, ook uit de provinciën Groningen en Drenthe, stroomden de bezoekers naar de Bergfeesten. De groote voorbrink stond die dagen geheel vol met rijtuigen.

Het Bergfeest te Appelscha is „in it Frysk besongen” door Jentje Sytema te Haulerwijk; het gedicht is gedrukt en uitgegeven door G. S. de Tempe te Ooster-

wolde.

Wij laten de eerste drie coupletten van dit werkje hier volgen:

IT BERCH-FEEST TO APPELSKEA.

Ja Gelderlân en Switserlân,
Dat het fen âld de lieting hân,
Dat der de berchen stieden;
Mar hwa het fen üs âld faers

[leard

Of op fioele 't deuntsje heard,
Dat se ek in Frislân wieren?

Stiet Frislân net fen âlds bekind
Dat men der flakke greiden fint
En lege wetterpoelen?

Hwa teagen ea nei Frislân ta
Um dat te oanskôchen, en dan sa
Oer Frislânds berchen Faelen?

In dochs men fiert hjir jier op jier;
As Frislân ek in berglân wier;
In Berch-feest in dits oarde;
In feest sa rik aon wille en nucht,
Wer Switserlân by under ducht,
Ho berchrik men 't mei hâlde.

Enz.

Men dorst zoo 't schijnt in die jaren van '60 te Appelscha wel een feest in elkaar te zetten. We lezen o.a. in „De Zevenwolden” (uitgave G. S. de Tempe, Oosterwolde) van 2 Februari 1868 het volgende bericht:

„Blijkens achterstaande advertentie zal onze gemeente eene eer ten deel vallen, waarop zeker weinige gemeenten kunnen roemen. Op den 6 Februari a.s. zal in 't hotel „Diligentia” te Nieuw-Appelscha, een Grand concert instrumental worden gegeven door eenige beroemde musici van Bolsward, waaronder ook de solovioliist Egbers, die als kunstenaar in Nederland genoegzaam bekend is. Tevens zullen er concertanten voor twee violen, met accompagnement van piano gegeven worden, door personen die meer-

malen toonden meester in de kunst te zijn. De zaal zal bij die

gelegenheid feestelijk versierd zijn. Wij gelooven, dat op 't gebied van muziek nog nooit zulk een degelijk gezelschap den Ooststellingwerfschen bodem heeft betreden en daarom verwachten wij, dat de onderscheiding, die onze gemeente door tusschenkomst van een geacht ingezetenen deel valt, in Ooststellingwerf en omstreken op hoogen prijs zal worden gesteld, door de inderdaad verdienstelijke „musici” met een talrijk bezoek te vereeren.

Kunstliefhebbers uit Ooststellingwerf en environs! Wilt gij iets schoons en degelijks hooren, bezoek dan op den 6 Februari a. s. het „grand concert instrumental” in de zaal van den heer F. v. d. Bosch te Nieuw-Appelscha.

Was muziek en zang er niet, 't Leven had geen waarde”.

Hiermede eindigen we onze geschiedkundige aantekeningen betreffende Appelscha, echter niet zonder onzen dank uit te spreken aan de heeren K. K. Jongsma en L. de Jong voor de inlichtingen die ze ons zoo wvillend hebben gegeven.

De bevolking van Ooststellingwerf.

Zooals onze lezers in een vorig nummer dezer courant konden lezen, bedroeg de bevolking van Ooststellingwerf den 1 Januari van dit jaar 14081 zielen.

We hebben eens nagegaan den loop der bevolking over meer dan honderd jaar. Onze lezers kunnen hieruit zien hoezeer de bevolking is vooruit gegaan en daaruit concludeeren dat het in cultuur brengen der woeste gronden aan duizenden menschen hier een bestaan kon verschaffen in de laatste 50 of nog beter 25 jaar.

Ooststellingwerf had inwoners in:

1748	2040
1815	2791
1852	6817
1875	9176
1900	9582
1901	9613
1902	9684
1903	9757
1904	9819
1905	9950
1906	10116
1907	10207
1908	10341
1909	10520
1910	10414
1911	10619
1912	10855
1913	11054
1914	11263
1915	11629
1916	11869
1917	12140
1918	12326
1919	12581
1920	12884
1921	13059
1922	13255
1923	13481
1924	13516
1925	13831

93
niet zijn geworden. Door het in exploitatie brengen der veengronden onder Haule, werd de grond gelegd voor de stichting van het dorp Haulerwijk. In 1815 had dit nieuwe dorp 342 inwoners. Men kan dus zeggen dat in de periode van 1748—1815 door betere grondcultuur alleen (want van industrie was geen sprake) pl.m. 400 menschen meer hier hun brood konden vinden.

Dan komt er een geweldige bevolkingsaanwas, n.l. in 37 jaar met 4026 zielen. Haulerwijk groeide aan tot ongeveer 1400 zielen, Nieuw-Appelscha was ontstaan en had een zelfde aantal inwoners gekregen. Door het graven der vaart waren Donkerbroek en Oosterwolde snel vooruit gegaan. Dan moet ook weer een gedeelte der vooruitgang op rekening der grondverbetering worden geschreven.

De vermeerdering van 1852—1875 moet weer voor een groot deel worden toegeschreven aan de veenvergravingen. Appelscha werd een dorp van 2300 inwoners, Haulerwijk van 1600

Thans komt een periode nagevoeg van stilstand. Van 1875—1900, een periode van 25 jaar, slechts een vermeerdering van 400 inwoners. De verveeningen hadden haar hoogtepunt bereikt; voor het in massa in cultuur brengen van de woeste gronden ontbraken nog de middelen. Aarzelend nog werd door de landbouwers van kunstmest gebruik gemaakt voor een intensievere bebouwing van den grond.

Dan komt de laatste periode. Een aanwas van 4500 inwoners in 25 jaar. Het is de triomf van de techniek in den landbouw en de veeteelt; het is het resultaat van het gebruik der kunstmest-

We zien, dat er van 1748 tot 1815 slechts een aanwas plaats had van ruim 700 inwoners. Wij zeggen „slechts”, omdat wij in den laatsten tijd heel andere cijfers gewoon zijn. Wanneer er echter niet een buitengewone omstandigheid was geweest, dan zou dit cijfer zelfs zoo groot nog

stoffen op de in cultuur gebrachte woeste gronden en de verbetering onzer oude esschen en maadlanden. Immers Ooststellingwerf heeft nog zoo goed als geen industrie, is nog geheel een landbouwstreek, terwijl de verveeningen in de laatste jaren steeds onbelangrijker zijn geworden.

Is de bevolking van Ooststellingwerf thans te groot? Maken we thans een crisis door? Als we zien, hoeveel woeste grond hier nog in cultuur kan worden gebracht, dan meenen we dat de bevolking van thans er wel een bestaan kan vinden, ook al blijft belangrijke industrie ook in de eerste jaren nog weg... mits de aanwas der bevolking, die uitsluitend op veenderijen en landbouw zal zijn aangewezen, in de eerste jaren niet al te zeer nog vermeerdert. De economische toestand onzer gemeente is echter ook zeer afhankelijk van die van het rijk en van die der omliggende landen. Immers reeds vele jaren zond Ooststellingwerf zijn surplus aan arbeidskrachten, vooral veenarbeiders, in de zomermaanden naar Drenthe en Duitschland.

Wanneer we bovenstaand staatje beschouwen, dan zien we dat in de laatste 10 jaren Ooststellingwerf een gemiddeld cijfer had van 220 voor bevolkingsaanwas. Het geboorte-overschot in Nederland bedroeg in den laatsten tijd nog 15 ten duizend. Is op een bevolking van 13.000

dorp, lijkt dit wat onwaarschijnlijk. Ons overzicht geldt echter de heele gemeente en tegenover deze vestiging in een enkel dorp staat het vertrek van gezinnen in andere dorpen.

Hieronder volgt een staatje, waarop het aantal der geborenen staat aangegeven, benevens dit aantal uitgedrukt in percenten op het getal der inwoners; een en ander over de laatste 25 jaar.

Geborenen.

Aantal	Uitgedrukt in %
300	3.12
318	3.28
285	2.92
293	2.99
313	3.14
303	2.99
313	3.06
299	2.89
314	2.98
300	2.88
326	3.07
329	3.03
315	2.84
359	3.18
305	2.62
358	3.01
378	3.11
368	2.98
381	3.02
452	3.50
411	3.14
380	2.86
386	2.86
414	3.04
363	2.62

We zien hier twee getallen, die iets „uit den band springen”. In het jaar 1915 was het getal, in percenten uitgedrukt, 2.62. Dit lage cijfer moet worden toegeschreven aan de vermindering van het aantal huwelijken in het 2e halfjaar van 1914 en het begin van 1915 tengevolge van den oorlog. Het recordcijfer 3.50 %

wordt veroorzaakt door de vele huwelijken, die na het beëindigen van den oorlog werden gesloten.

Voor Ooststellingwerf geeft dit staatje juist aan, wat ook voor geheel Nederland geldt : langzaam maar zeker gaat het getal der geboorten achteruit. Na 1876, in welk jaar een maximum is bereikt met 37 geboorten per 1000 inwoners, kwam de geregelde daling. In 1918 bedroeg het v. Nederland slechts 24.8 op de 1000 inwoners (Ooststellingwerf 29.8). In de cijfers van Ooststellingwerf over de laatste 25 jaar ziet men ook deze gestage daling van het aantal der geboorten.

De gevolgen van deze daling op het bevolkingscijfer worden evenwel tot dusverre in Nederland nog opgeheven door het dalende sterftcijfer; zooals gezegd hebben we hier daardoor nog een geboorte-overschot van 15 per duizend.

Hiermede eindigen we onze opmerkingen bij deze bevolkingscijfers.